

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ: LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

M. Fahri DANIŞ*

ÖZ: Milliyetçilik literatürünün üzerinde şekillendiği temel meseleler düşünüldüğünde, primordializm, modernizm ve etnosebolizm gibi teoriler; millet kavramının doğallığı-yapaylığı, tarihin iktidarla ilişkisi, millet ile milliyetçilik arasındaki öncelik sorunu gibi tartışmalar üzerinde belirli konumlara sahiptirler. Bununla birlikte söz konusu tartışma noktalarının temelleri, genellikle 20. yüzyılın ikinci yarısındaki sosyal bilimlerin koşullarıyla yakından alakalıdır ve revize edilmeleri gerekmektedir. Bu çalışmanın temel amacı da milliyetçilik yazınının 'ortodoksi'si kabul edilebilecek modernist kuramın eleştirel bir okumasını yaparak millet ve milliyetçilik gibi meselelerdeki tartışma mevziini, kültürün göstergebilimsel açıdan yorumlanmasına dayanan bir alana çekmektir. Özellikle 2000'lerle birlikte postyapısalcı-postmodern okuma stratejilerini temele alan ve bu bağlamda milleti aidiyet yapılanmaları, kültürel bellek ya da performatif kimlik gibi araçlar üzerinden okuyan çalışmaların artması, milliyetçilik literatüründe bu yönde bir eğilim olduğunu kanıtlamaktadır. Çalışmada ortaya konulacak temel hipotezler, üçlü bir izlek çerçevesinde ortaya koyulacaktır. Öncelikle kültür kavramı, postyapısalcı teorinin 'metin' yaklaşımı temel alınarak göstergebilimsel bir okumaya tabii tutulacak ve kültürü oluşturan sembolik öğelerin niteliği tartışılacaktır. Ardından kültürden kaynaklanan ve bireylere belirli

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mehmetfahridns@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-5872-6873.

Geliş Tarihi-Received Date: 04.03.2020

Kabul Tarihi-Accepted Date: 25.04.2020

zihinsel yatkinlıklar seti yükleyen, yani grupsal bir 'davranışlar art alanı' anlamında *habitus* kavramsallaştırması ortaya konacaktır. Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün kullandığı haliyle insan eylemselliğinin açıklanması noktasında kritik bir mevkide bulunan *habitus*, kimliğin performatif bir kavram olarak ele alınmasını tamamlayan bir perspektifin önünü açacaktır. Bu bağlamda kimlik, iktidar tarafından bireylere yapıştırılan bir etiket, stabil ya da durağan bir aidiyet mekanizması olarak değil bizatihi bireylerin eylemleriyle belirgin olan, performans dayalı bir öznellik kipi olarak yorumlanacaktır. Son tahlilde indirgemeci bir yaklaşıma kapılmak pahasına, mevcut milliyetçilik literatürünün içerisinde olduğu kısır döngüyü aşacak ve tartışmayı 'kültür-habitus-kimlik' eksenine çekerek alternatif bir milliyetçilik okuması için bir girizgâh yapılıncaktır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik kuramları, Pierre Bourdieu, *habitus*, göstergebilimsel kültür, kimlik.

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY: CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

ABSTRACT: Considering the main issues on which the literature on nationalism is shaped, theories such as primordialism, modernism and ethno-symbolism have specific positions on debates such as the naturalness and artificiality of the concept of nation, the relation of history with power, the priority problem between the nation and nationalism. However, the foundations of these discussion points are in general closely related to the conditions of the social sciences in the second half of the 20th century and they need to be revised. The main purpose of this study is to draw a critical reading of the modernist theory, which can be accepted as the "orthodoxy" of the nationalism literature, and to draw the discussion topic on issues such as nation and nationalism based on a semiotic interpretation of culture. Especially in the 2000s, the increase in the studies that base the poststructuralist-postmodern reading strategies and interpret the nation concept through tools such as belonging structures, cultural memory or performative identity proves that there is a growing trend in the nationalism literature. The basic hypotheses to be put forward in the study will be within the framework of a triple track. First of all, the concept of culture will be subjected to a semiotic reading based on the "text" approach of post-structuralist theory and the nature of the symbolic elements that make up the culture will be discussed. Later, the *habitus*

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

conceptualization, which originates from culture and imposes a certain set of mental predispositions to individuals, that is, a group "area of behavior", will be introduced. The habitus, which is in a critical position in the disclosure of human activism as used by the French sociologist Pierre Bourdieu, will pave the way for a perspective that completes the handling of identity as a performative concept. In this context, identity will not be interpreted as a label or a stable or static mechanism of belonging affixed to individuals by power, but as a mode of performance-based subjectivity, which is evident by the actions of individuals. In the final analysis, at the expense of taking a reductionist approach, it is aimed to overcome the vicious circle of the current nationalism literature and attempt to make an intervention for an alternative nationalism reading by drawing the discussion on the "culture-habitus-identity" axis.

Keywords: Nationalism theories, Pierre Bourdieu, habitus, semiotic culture, identity.

GİRİŞ

Ulus devlet, ulus, kimlik ve kültür gibi meseleler üzerine düşünülürken sıklıkla başvurulan alanların başında milliyetçilik kuramlarına yönelik teorik çalışmalar gelir. Mevzubahis kuramların gelişimleri, özellikle 1970'li yıllardan sonra, önemli bir milliyetçilik çalışmaları alanının oluşmasına katkı sunduğu gibi söz konusu tartışma meseleleri de farklı veçheleriyle araştırılmaya başlanmıştır. Ana akım milliyetçilik teorileri, hepsi de aynı çalışma ekolünün uzantısı olacak şekilde ve sosyal bilimlerin alet çantasındaki kavramları aynı *ethos* içerisinde kullanacak doğrultuda; primordializm, modernizm ve etnosembolizmden müteşekkil bir güzergâhta gelişim göstermiştir.

Çeşitli milliyetçilik teorileri; en temelde, bir referans çerçevesi olarak ulusun doğal ya da yapay niteliğine getirdikleri yorum vasıtasıyla ayrışır. Ulusun verili karakterine vurgu yapan primordialist -ya da perennialist- teorilerin literatürdeki ağırlıkları büyük oranda kaybolmakla beraber; ulusun modern çağın ürünü olduğunu savunan iki yaklaşımın (modernizm ve etnosembolizm) bugün itibarıyla *doxa*'yı belirleyen teoriler oldukları söylenebilir. Ulusu modern şartların bir koşulu olarak görmek, 20. yüzyılın sonlarında gayet açıklayıcı ve makul çıkarımları mümkün kılarsa da

modernizmin ve etnosembolizmin tartışma alanına çekmedikleri önemli meselelerin yeni metotlarla revize edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, çalışma boyunca postmodern siyasal stratejilerden göstergebilime, bellek çalışmalarından yorumsal antropolojiye kadar geniş bir yelpazedeki kuramsal anlatılardan faydalanılacaktır.

Her şeyden önce, gerek modernizm gerekse etnosembolizm merkezli çalışmaların temel eksenini oluşturan 'ulusun (doğal ya da yapay) karakteri' meselesinin ikinci plana itilerek asıl tartışma uzamının 'kültür' çerçevesinde yeniden çizilmesi hedeflenmektedir. Modernist teorilerin, kültürel çalışmaların ivmelendirdiği bir kuramsal alan yarattığı doğruysa da başta Ernest Gellner olmak üzere, modernist teorisyenlerin geliştirdikleri kültür okumalarının birtakım eksiklikleri vardır. En yalın haliyle kültürün ve ondan kaynaklanan kimliğin stabil, durağan bir aidiyet kategorisi olarak çizilmesi, günümüz itibariyle eleştirilmesi gereken bir savlamadır. Nitekim kimliğin performatif yapısı üzerinde duran sosyolojik araştırmaların artması da bu eksikliğin fark edildiğini göstermektedir. Ayrıca modernist teorilerin kültür okuması, büyük oranda sanayileşmenin sosyal yaşamda yarattığı kriz temelinde anlam kazanırken bu perspektifi genişletmek ve kültürü bir grubun arkasını yaslayarak anlam kazandığı göstergebilimsel bir yapı olarak yorumlamak mümkündür. Söz konusu yaklaşım, bir performans olarak kimliği yorumlamada kolaylık sağlayacağı gibi kültürün niteliği, yani onu betimlerken başvurulacak izlekleri de daha mantıklı bir zemine oturtacaktır.

Milliyetçilik çalışmaları literatürü, pek çok kavramın birbirinin yerine kullanıldığı ve bu sebeple millet, milliyetçilik, kimlik ve kültür gibi temel kavramların anlam kaybına uğradığı, Walker Connor'ın tabiriyle "terminolojik kaos" içerisinde bir alandır.¹ Her yeni teorik yaklaşımın mevcut kavramlara kendi anlamlarını yüklediği, bunun da çetrefilli bir kısır döngü yarattığı literatüre alternatif bir kuram sunmak, bugün her zamankinden

¹ Walker Connor, *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*, (New York: Princeton University Press, 1994), 90-117.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

daha acil bir mesele olarak milliyetçilik araştırmacılarının önünde durmaktadır. Bu amaçla Amerika'yı yeniden keşfetmek tehlikesi de göz önünde bulundurularak, interdisipliner bir çalışma prensibiyle, bugünkü aidiyet paradigmalarının gözden geçirilmesi ve temel kavramların verimli bir analiz birimi oluşturacak şekilde tekrar kurgulanmalarında fayda vardır.

Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün teorisinde önemli bir kavram olan *habitus* çevresinde alternatif bir kuram oluşturmayı amaçlayan bu çalışmada, ilk olarak mevcut milliyetçilik teorilerinin eleştirel bir okuması gerçekleştirilecektir. Bu bağlamda ilk bölümde, milletleri ve milliyetçilikleri tarih içerisinde doğal birer fenomen olarak okuyan primordializm üzerinde durulacak ve bu yaklaşımın, en temelde bir teorik perspektiften ziyade ideoloji olarak değerlendirilmesi gerektiği ileri sürülecektir. İkinci bölümde primordializme yönelik tepki mahiyetinde şekillenen modernist kuram(lar) ve yine modernizme tepki mahiyetinde oluşan etnosembolist kuram, Bourdieu'nün *doxa* kavramsallaştırması vasıtasıyla yeniden okunacaktır. Üç alt başlıktan oluşan son bölümde, yeni bir teorik yaklaşım için temel varsayımlar ortaya konacaktır. İlk olarak Bourdieu'nün *habitus*'u, bir aidiyet kategorisi olarak milletin alışkanlıklar ve zihinsel eğilimlerini ifade eden bir kavram olarak sunulacaktır. İkinci olarak kültür kavramı, göstergebilimsel bir sistem olarak, millet olma bilincinin temeline yerleştirilecek ve sembolik bazı örüntüler vasıtasıyla, bir metin olarak ortaya koyulacaktır. Son kerte de kültür ve ondan kaynaklanan eğilimler seti olarak *habitus*'un bireye yüklediği eylemlerin, yani kimliğin üzerinde durulacak ve gerek kolektif gerekse bireysel manada bedensel bazı pratikler vasıtasıyla kimliğin görünür kılınan bir performans olduğu ileri sürülecektir.

1. "MİLLET"İN SOY KÜTÜĞÜNÜ ÇIKARTMAK:
PRİMORDİALİZM VE PERENNİALİZM

Milliyetçilik literatüründe *primordializm*², genellikle milletlerin doğal ve tarihsel niteliklerini ön plana çıkartan teorileri

² Primordializm, Türkçe'ye genellikle 'ilkçilik' olarak çevriliyor. Bununla birlikte 'daimicilik', 'özcülük', 'kadimcilik' ya da 'eskilcilik' gibi alternatif çevrilere de

tanımlamak için kullanılır. Kabaca ifade etmek gerekirse; milletlerin mi milliyetçilikleri yoksa milliyetçiliklerin mi milletleri yarattığı sorusuna, primordialistler kesin bir şekilde milletlerin milliyetçilikleri yarattığı cevabını verirler. Buna göre milletler; antik döneme dek götürülebilecek uzun bir süreç içerisinde tanımlanabilecek temel örgütlenme biçimidirler. Doğal olarak, en baştan beri insanlar kendilerini bir milletin parçası olarak tanımlama eğilimindedirler ve bu eğilim, çoğu zaman insanın sahip olduğu en 'ilksel' hislerden biri olarak insan doğasının içerisinde bulunur.³

Milletleri ve milliyetçilikleri primordialist bir bakış açısıyla inceleyen tüm teorisyenleri aynı başlık altında toplamak yanıltıcı olabilir. Doğalcı, biyolojik ve kültürel olarak isimlendirilen çeşitli primordialist perspektifler, milletlerin tarihsel bir gelişim süreci içerisinde varlıklarını kabul ederler.⁴ Fakat günümüze dek bu temelde yapılan çalışmalara bakıldığında, 'doğalcı' yaklaşımın bir uzantısı olarak okunabilecek *perennializm*'in⁵ ön plana çıktığı görülmektedir. Anthony Smith'in literatüre kazandırdığı kavram, milletin modern öncesi dönemde de temel aidiyet biçimi olduğunu kabul etmekle birlikte, etnisite ile millet arasında bir eşitlik olduğunu varsayan tezleri ifade eder.⁶ Fakat perennialistler, milletin ya da etnik grubun, doğal bir şekilde verili olduğunu kabul etmeyip onun sosyal ve kültürel temellerine vurgu yaparlar.

rastlamak mümkün. Fakat primordialist kuram içerisindeki bölünmeler de işin içine dâhil edilince, ortaya Umut Özkırımlı'nın ifadesiyle "tanım ve yaklaşım enflasyonu" çıkıyor ve kuramsal tartışmalar çok daha anlaşılabilir bir hale geliyor. Dolayısıyla çalışma boyunca primordializm ve onunla bağlantılı diğer teorik yaklaşımlar, orijinal dillerindeki yani İngilizce'deki karşılıklarıyla kullanılacak. Bkz. Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2013), 86.

³ John Coakley, "Primordialism' and the study of nationalism", *The Multicultural Dilemma: Migration, Ethnic Politics and State Intermediation* içinde, ed. Michelle Williams, (London: Routledge, 2012), 153-168.

⁴ Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları...*, 82.

⁵ Özkırımlı'nın 'eskilcilik' adıyla karşıladığı perennializm, yine farklı kaynaklarda 'kadimcilik' ve 'daimicilik' olarak da Türkçe'ye çevriliyor. Dördüncü dipnotta bahsedilen husus sebebiyle kavram, İngilizce'deki haliyle kullanılacaktır.

⁶ Anthony Smith, *Nationalism and Modernism*, (London: Routledge, 1998), 159.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

Bazı politik partilerin programları ya da propaganda amaçlı bilimsel olmayan milliyetçi yayınlar haricinde, bugün primordialist bakış açısına sahip çalışmaların kahir ekseriyeti perennialist teori başlığı altında değerlendirilmelidir. Nitekim milletlerin doğal bir süreç içerisinde ve verili olarak, antik dönemden bugüne hiç değişmeden geldiğini savunan primordialist bir çalışma bulmak, 50 yıl öncesinde mümkün olsa da, bugün itibariyle pek geçerli bir görüş olmayacaktır. Bu noktadan hareketle, primordializm ve onunla ilişkili her türlü kuramsal yaklaşımın literatürden atılması gerektiğini savunan görüşlere dahi rastlamak mümkündür.⁷ Fakat primordialistlerle perennialistler arasındaki ayrım oldukça önemlidir ve tartışmaya açık olmakla birlikte, verili olmadığı kabul edildiği takdirde milletin modern öncesi dönemdeki varlığı, en azından üzerinde düşünülmesi gereken bir konuyu oluşturur.

Perennializmin ayırt edici unsuru, tarihsel çalışmalar vasıtasıyla modern öncesinde 'bazı' toplulukların millet olarak adlandırılabilceğini vurgulamasıdır.⁸ Primordialistlerden farklı olarak milletin her zaman verili olmadığını kabul eden perennialistler, özellikle din vasıtasıyla korunan etnik kimliklerden söz ederler ve belirli bir toprak parçasına duyulan aidiyet hissinin moderniteye has bir konjonktür olmadığını savunurlar. Örneğin Steven Grosby, İncil ve Tevrat merkezli yürüttüğü çalışmasında Yahudiler ve Ermeniler üzerinde durarak, dini yapının etnik kimliği çevrelediği durumlarda millet olgusuna çok eski devirlerde de rastlanabileceğini savunur.⁹ Benzer bir yaklaşıma sahip Rogers Brubaker da vatandaşlık-millî kimlik ilişkisine değinir ve İngilizlik ya da Fransızlık gibi aidiyet kalıplarının Orta Çağ'dan günümüze dek gelen bir süreç içerisinde, çok değişmeden bâki kaldığını

⁷ Jack David Eller ve Reed M. Coughlan, "The poverty of primordialism: The demystification of ethnic attachments", *Ethnic and Racial Studies*, C. 16, S. 2 (1993): 183-202.

⁸ Anthony Smith, *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*, çev. Bilge Firuze Çallı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), 22.

⁹ Steven Grosby, *Biblical Ideas of Nationality: Ancient and Modern*, (Indiana: Eisenbrauns, 2002), 235.

savunur.¹⁰ Yani perennialist teori, yapısı gereği arkasını büyük oranda tarihe yaslar. Bir ideoloji olarak milliyetçilik için de geçerli olan bu durum, antik ya da Orta Çağdaki özgül örnekler üzerinden milletlerin 'sürekliliğini' kanıtlama çabası olarak görülebilir.¹¹ Bu, bir anlamda bir milletin 'soy kütüğünü' çıkartmak demektir. Diğer milliyetçilik teorileri için de tarihin rolü birincil önemde olsa da perennialistler, tarihin iktidar aygıtı tarafından şekillendirildiğini gör(e)mezler ve onu 'değiştirilemez' bir fenomen olarak kabul ederler.¹²

Çokça tartışılan bir mesele olarak tarih-iktidar ilişkisinin genel yapısı bir yana, milliyetçilik için asıl önemli husus, tarih ve (kolektif) bellek arasındaki bağıdır. Çeşitli teoriler, bu bağı yorumlayış biçimleri açısından farklı yollara saparlar. Bu noktada tarihin belleğin içinden çıktığı ve bir topluluğa ait kolektif belleğin bilimselleşmesi, kamusallaştırılması anlamına geldiği söylenebilir. Fakat tarih, soykütüksel bir anlatı olarak ortaya çıktığı andan itibaren, belleği yeniden yapılandırma işlevine de sahiptir.¹³ Topluluğun geçmişine ait anlatılar, milletin kadimliği vurgusunu bünyesinde taşıırken, 'milli tarih' olarak adlandırılan kuvvet, modern iktidar aygıtı içerisinde kurumsallaşır. Neticede çoğu zaman tarihçiler, Cemal Kafadar'ın "kapak modeli" olarak isimlendirdiği bir yaklaşımı benimser:

"Ne var ki günümüz tarihçiliği, "kapak modeli" olarak tarif edilebilecek bir yaklaşımı kendisine temel alma eğilimindedir. Buna göre, en azından bazı (doğulu?) imparatorluklar, bir dizi malzemenin (halkların) üzerini kapayan tencere kapakları addedilip bu malzemelerin, kapağın açılacağı ve o değişmemiş (ya da milliyetçilerin görmek isteyeceği biçimde söylemek gerekirse, bozulmamış) halkların bir zamanlar oldukları şekilde tarihin büyük akışına

¹⁰ Rogers Brubaker, *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, (New York: Cambridge University Press, 1996), 112.

¹¹ Daniele Conversi, "Resisting primordialism and other-isms", *Ethnonationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the study of nationalism* içinde, ed. Daniele Conversi, (New York: Taylor & Francis, 2003), 276.

¹² Donald Horowitz, "The Primordialists", *Ethnonationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the study of nationalism* içinde, ed. Daniele Conversi, (New York: Taylor & Francis, 2003), 74-75.

¹³ Enzo Traverso, *Geçmiş Kullanma Kılavuzu: Tarih, Bellek, Politika*, çev. Işık Ergüden (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 19-21.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

yeniden katılacakları zamana kadar kapağın altında yekpare durduğu varsayılır. Sayıları ve maddi gerçeklikleri bakımından birtakım değişiklikler yaşayabilse de bu halkların özleri bakiydi.”¹⁴

Milli-etnik kimliklerin eski çağlardaki varlığı meselesi, milliyetçilik teorilerinin ekseriyetinin takılıp kaldığı ve kavram kargaşası içerisinde belirli bir sonuca ulaşılmasının neredeyse imkânsız olduğu bir konu haline gelmiştir. Bununla birlikte asıl tartışılması gereken husus, antik ‘devamlılığı’ vurgulayan tarihsel ve kültürel öğelerin nasıl oluşturulduğu, hangi şartlar altında kodifiye edildiğidir. Bu, Özkırımlı’nın ifadesiyle; “*antique shop of history*” den seçilip alınan anılarla dışarıda bırakılan anıların karşılaştırılmasıyla alakalıdır.¹⁵ Milli kimliği modern öncesinde temellendiren mitler, semboller ve öyküler milliyetçilik tarafından seçilen bazı anlatılarla meşruluk kazanırken, (bu temellendirmeye katkı sağlayamayacak) diğer bazı anlatılar milli seçkiye dâhil edilmez. Bu tercihlerin neye dayanarak yapıldığı, milliyetçiliğin nasıl bir milli kimlik tahayyül ettiğiyle yakından ilgilidir ve perennialistler tarafından genellikle görmezden gelinir.

Milliyetçilik literatüründe etnosembolcüler çoğu zaman, genellikle modernistler tarafından, perennialist ya da primordialist olmakla eleştirilir. Gerçi Smith’in geç dönem çalışmalarında perennialist bir bakış açısının izlerini görmek mümkündür. Örneğin *Nationalism and Modernism*’de dediği gibi: “‘Millet’ konsepti daimi (*perennial*) bir nitelikteydi, o kadar ki bu yapının tekrarlayan örneklerine tarihin herhangi bir döneminde, farklı kıtalarda rastlamak mümkündür.”¹⁶ Bununla birlikte Smith, çoğunlukla milletin bir inşa sürecinin sonucu olarak şekillendiğini de kabul etme eğilimindedir. Örneğin teorisinin temeline, etnik cemaatlerden milletlere geçiş temasını koysa da; “... farklı etnik gruplara ait sembolik unsurların millet oluşturma faaliyetleri esnasında müteakip milliyetçiliklere yedirildiği veya bunlar

¹⁴ Cemal Kafadar, *İki Cihan Âresinde*, çev. A. Tunç Şen (İstanbul: Metis Yayınları, 2018), 53.

¹⁵ Umur Özkırımlı ve Steven Grosby, “Nationalism Theory Debate: The Antiquity of Nations”, *Nations and Nationalism*, C. 13, S. 3 (2007): 527-258.

¹⁶ Anthony Smith, *Nationalism and Modernism...*, 190.

tarafından kullanıldığı pek çok örnek” bulunabileceğini de savunur.¹⁷ Bizzat Smith tarafından perennialist olarak nitelendirilen John Armstrong’un literatürdeki konumu da net değildir.¹⁸ Başyapıtı *Nations before Nationalism*, perennialist savları destekler bir görünüm arz etse de onun modern öncesiyle modern dönem arasındaki sembolik unsurların geçişkenliği üzerinde fazlasıyla durması,¹⁹ etnosembolizme yaklaşmasına sebep olmaktadır. Armstrong’un konumu, ünlü Mısırbilimci Jan Assmann’ın pozisyonuyla oldukça benzerdir. Meşhur yapıtında; “Dünyadaki etnik, kültürel ve dile dayalı oluşumların çoğunluğu hala bir ölçüde ‘doğal’ biçimdedir” demekle birlikte;²⁰ ‘kültürel bellek’ kavramına yüklediği sembolik anlam dizgelerinin devredilmesi misyonu²¹ ve Armstrong’un literatüre kazandırdığı *mythomoteur* terimini sahiplenmesiyle, Assmann da etnosembolist kurama yakınlaşır.²²

Primordializm kelimesini akademik yazına sokan isim olan Amerikalı sosyolog Edward Shils, terimi aile içerisinde güçlü ve verili olduğu kabul edilen yakınlık duygusunu ifade etmek için kullanmıştı.²³ Bununla birlikte Shils’in kavrama yüklediği anlam, bir süre sonra millete mensup bireylerin kendi aralarındaki bağı ifade etmek için de kullanılır oldu ve bizzat Shils, milleti (ve “milliliği”) milliyetçilikten önceki bir aidiyet biçimi olarak kabul etti.²⁴ Fakat Shils’in teorisi göz önünde bulundurulduğunda genelde yanlış anlaşılan bir durum, aile ya da millet içerisindeki primordial bağı kutsallığının verili olduğu yanılgısıydı. Aynı mesele, Shils ile birlikte ‘kültürel primordialistler’ arasında sayılan

¹⁷ Smith, *Etno-sembolizm ve Milliyetçilik...*, 32.

¹⁸ Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları...*, 85-86.

¹⁹ John Armstrong, *Nations before Nationalism*, (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1982), 3-14.

²⁰ Jan Assmann, *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev. Ayşe Tekin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018), 153.

²¹ Assmann, *Kültürel Bellek...*, 28-29.

²² Assmann, *Kültürel Bellek...*, 88.

²³ Edward Shils, “Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties: Some Particular Observations on the Relationships of Sociological Research and Theory”, *British Journal of Sociology*, C. 8, S. 2 (1957): 142.

²⁴ Edward Shils, “Nation, nationality, nationalism and civil society”, *Nations and Nationalism*, C. 1, S. 1 (1995): 93.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

Amerikalı antropolog Clifford Geertz için de geçerlidir. Toplumsal ilişkilerle değil, doğal olarak verili bazı bağlar (etnik, dilsel ya da milli) vasıtasıyla toplulukların bir aradalığını açıklayan Geertz de modernist karşıtı kutba yerleştirilir.²⁵ Fakat ne Shils ne de Geertz, esasında topluluk arasındaki kan bağına dayanan ilişkilere yüklenen ‘kutsallık’ nitelemesinin ‘verili’ olduğunu belirtmiyor, bu kutsallığın ‘verili olduğu varsayılan’ bir nitelikte olduğunu vurguluyorlardı.²⁶ Hatta Geertz’in bizzat kendisi; “Öncelikle siyasal krallığı hedefleyerek’ ulusçular devleti oluşturacaktı, devlet de ulusu” diyerek modern milletin doğal (ya da verili) olmayan kökenlerine vurguda bulunuyordu.²⁷

Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna dek milliyetçilik literatüründeki çalışmaların kahir ekseriyeti, genellikle Avrupalı milletlerin tarihsel süreçlerine odaklanarak Antik ya da Orta Çağ’a dek götürülen soy kütüğü niteliğindeki kronolojik anlatılardır.²⁸ Bununla birlikte modernizmin başat konumunu kazandığı 1990’lı yıllardan sonra, özellikle perennialist tezlerin geçerliliğini savunan çalışmalardan bahsetmek de mümkündür. Brubaker, Grosby ve Walker Connor’ın popüler tezlerine ek olarak; Caspar Hirschi’nin,²⁹ Adrian Hastings’in³⁰, David Goodblatt’in³¹ ya da Azar

²⁵ Clifford Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması*, çev. Hakan Gür (Ankara: Dost Kitabevi, 2010), 338-339.

²⁶ Geertz’in kuramıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi, son bölümde verilecektir. Shils’in milliyetçilik teorilerine katkısıyla ilgili güncel bir çalışma için bkz. Peter Mentzel, “Nations, nationality and civil society in the work of Edward Shils”, *The Calling of Social Thought: Rediscovering the work of Edward Shils* içinde, ed. Bryan Turner, Christopher Adair-Toteff (Manchester: Manchester University Press, 2019), 154-170.

²⁷ Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması...*, 270.

²⁸ Bu tipteki iki önemli çalışma için bkz. Leon Tipton, *Nationalism in the Middle Ages*, (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1972); Hugh Seton-Watson, *Nations and states: An enquiry into the origins of nations and the politics of nationalism*, (London: Methuen & Co. Ltd., 1977).

²⁹ Caspar Hirschi, *The origins of nationalism: an alternative history from ancient Rome to early modern Germany*, (New York: Cambridge University Press, 2011).

³⁰ Adrian Hastings, *The construction of nationhood: Ethnicity, religion and nationalism*, (New York: Cambridge University Press, 1997).

³¹ David Goodblatt, *Elements of Ancient Jewish Nationalism*, (New York: Cambridge University Press, 2006).

Gat'ın³² milliyetçiliği antik döneme dek uzanan bir olgu olarak ele alan güncel çalışmaları bu alanda örnek olarak gösterilebilir.

Bununla birlikte bahsedilen çalışmaların primordialist kurama gözle görülür bir yenilik katmaktan çok, temel varsayımları uzun tarihsel süreçler içerisinde (*longue duree*) sınamaktan fazlasını yaptıklarını ileri sürmek güçtür. Bu 'yeni-primordialist' çalışmaların eleştirilmesi gereken bir başka yönü ise; genellikle millet ve milliyetçik olgularını karıştırmaları ve yine milliyetçilikle vatanseverliği birbirlerinin yerine kullanarak teorik bir açmazı düşmeleridir.

Son tahlilde, bugün itibariyle primordialist kuram, Brubaker'ın ileri sürdüğü gibi; "Etnisite ve milliyetçilik yazarlarının uzun süredir ölüp gitmiş olmasına rağmen dövmeye devam ettikleri bir at" niteliğindedir.³³ Zira milletlerin tarihin en başından beri verili birer kategori olarak 'doğal' kabul edilmeleri, günümüz milliyetçilik literatüründe 'tartışmaya bile gerek olmayan' bir postulat niteliğinde olsa da perennialist çalışmalardaki (biyolojik karakterli olmayan) etnisite vurgusunun kuramsal tartışmalara dahil edilmesi açısından primordializm, hala önemlidir.³⁴ Primordializmin bir milliyetçilik kuramından ziyade, 1970'lere dek, tarihçiler başta olmak üzere sıklıkla rağbet edilen ideolojik bir duruş ya da bakış açısı olarak ele alınması, bu bakımdan daha mantıklı gözükmektedir.³⁵ Dahası, modernist kuramın, literatürdeki hâkim konumunu hala sürdürmesine yol açan sağlam bilimsel savları da büyük oranda primordilizmin bir teori olarak ele alınamayacak *a priori* yapısından kaynaklanmaktadır.

³² Azar Gat, *Nations: The long history and deep roots of political ethnicity and nationalism*, (New York: Cambridge University Press, 2012).

³³ Brubaker, *Nationalism Reframed:...*, 15.

³⁴ Robin Cohen, "The Making of Ethnicity: A Modest Defence of Primordialism", *People, Nation and State: The Meaning of Ethnicity and Nationalism* içinde, ed. Edward Mortimer, Robert Fine, (New York: IB Tauris, 2011), 10.

³⁵ John Coakley, "'Primordialism' in nationalism studies: theory or ideology?", *Nations and Nationalism*, C. 24, S. 2 (2018): 327-347.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

2. MODERNİST ORTODOKSİ VE ETNOSEMBOLİST
HETERODOKSİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından primordialist nitelikli çalışmalar ciddi ciddi eleştirilmeye başlarken, Londra merkezli olmak üzere gelişen ve milletlerle milliyetçiliklerin tamamen modern çağın ürünü olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunan eleştirel bir diskur belirecektir.³⁶ Kendi aralarında fazlasıyla bölünmüş olmakla beraber -hatta Özkırmılı'ya göre modernistlerin, "milliyetçilikler milletleri yaratır" önermesinin haricinde mutabık oldukları herhangi bir ortak nokta yok denecek kadar azdır³⁷- primordialist ya da perennialist nitelikli çalışmaların eleştirisi üzerinden şekillenen bu diskur, kısa sürede milliyetçilik literatürünün 'ana akım' görüşü haline gelecektir. Bu 'ana akım' olma durumunu, Bourdieu'nün *doxa* çözümlemesi vasıtasıyla anlamlandırmak yararlı olabilir.

Bourdieu'nün "Açık bir şekilde iddia edilmesine bile gerek kalmadan, sarıh bir dogma olarak kabul edilen temel inançlar bütünü" olarak tanımladığı *doxa*, genellikle toplumsal ya da akademik alanlardaki (*champ*) hâkim görüş kalıplarını ifade etmek için kullanılır.³⁸ *Doxa*'nın, pratikte kabul görmesi ya da reddedilmesi üzerinden anlam kazanan ortodoksi ve heterodoksi kavramlarıysa, akademik yazın üzerinden düşünülecek olursa, bilimsel bir nosyonun keyfi bir biçimde, sorgulanamayacak denli baskın bir pozisyona yükselmesi (ortodoksi) ve ona karşı çıkışları (heterodoksi) ifade eder. Bourdieu'nün ifadesiyle:

"*Doxa düzeyinde iştirak, bir toplumsal düzenin elde edebileceği en mutlak iştirak biçimidir, zira başka türlü yapılabilmek imkânı olduğunun tesisinin dahi*

³⁶ Karl Deutsch'un, Stein Rokkan'ın, Elie Kedourie'nin ve Ernest Gellner'in 1960'lardaki çalışmaları, 'ulus-inşa' modelini tam olarak savunmamakla birlikte, hemen hemen tüm modernist tezlerin alt yapısını oluşturmuşlardır. Modernist teorinin kurumsallaşması ve temel görüşleriyle ilgili bkz. Christophe Jaffrelot, "Bir Milliyetçilik Kuramı İçin", *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar* içinde, ed. Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot, çev. Devrim Çetinkasap (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 27-49.

³⁷ Özkırmılı, *Milliyetçilik Kuramları...*, 103.

³⁸ Pierre Bourdieu, *Pascalian Meditations*, çev. Robert Nice (Cambridge: Polity, 2000), 16.

üstünde konumlanır: *Doxa'yı ortodoksiden ayıran tam da budur. Ortodoksi 'hetero-' olduğu andan itibaren ortaya çıkar: Heterodokslar ortaya çıkar çıkmaz, ortodoksların ortodoks olarak ortaya çıkmaları kaçınılmaz olur. Yani doxa, aykırı bir düşünce tarafından sorgulandığında kendini ortodoksi olarak ortaya koymak durumunda kalır.*"³⁹

Herhangi bir alanın tarihi, heterodoks olanın ortodoks karşısında dikilmesi ve ardından *doxa'yı* belirleyecek bir otoriteye sahip olarak başat konuma ulaşmasının hikâyesidir. Bourdieu'ye göre bilimsel olarak sağlam temellere sahip, ortodoks ve heterodoks ayırımına dayanan bu tarz ikilikler, *doxa'nın* yeniden üretimine katkı sağlar.⁴⁰ Milliyetçilik literatürü içerisinde primordializm-modernizm ve modernizm-etnosembolizm ayrılıkları, farklı dönemlerde, tam olarak böyle bir ikiliğe denk düşer. Modernizmin mevcut yazında ortodoksi haline gelmesine yol açan faktörler de, bizatihi primordialist bakış açısının eksiklerini başarılı bir şekilde, yani dönemin koşulları uyarınca revize etme çabasından kaynaklanır.

Her şeyden önce 1960'lar itibariyle sosyal bilimler alanında ivme kazanan bir eğilim olarak, 'kültür'ü konu edinen çalışmalardaki artışın, modernist tezlerin yaygınlaşmasında çok önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Almond ve Verba'nın *The Civic Culture*'nın (1963) siyaset biliminde, Geertz'in *Interpretations of Culture*'nin (1973) antropolojide, Ernest Gellner'in *Thought and Change*'inin (1964) sosyolojide getirdikleri yenilik; gruplar arasındaki farklılıkların anlaşılması noktasında kültürün merkez konuma oturtulması anlamını taşıyordu.⁴¹ Bu çalışmaların bir diğer getirisi de modernlik meselesi üzerinde yükselmeleri ve eski ile yeni arasındaki fark temelinde kültürel değişim vurgusu yapmalarıydı. 1970'lerde sistemli bir şekilde ilk meyvelerini

³⁹ Pierre Bourdieu, *Devlet Üzerine: College de France Dersleri (1989-1992)*, çev. Aslı Sümer (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 224.

⁴⁰ Cecile Deer, "Doxa", *Pierre Bourdieu: Key Concepts* içinde, ed. Michael Grenfell, (New York: Routledge, 2014), 123.

⁴¹ Michael Keating, "Kültür ve Sosyal Bilim", *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler: Çoğulcu Bir Perspektif* içinde, ed. Donatella Della Porta, Michael Keating, çev. Sabri Gürses (İstanbul: Küre Yayınları, 2015), 130-131.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

vermeye başlayan modernist tezler de kültürün, modernizmin ve Marksizm'in şekillendirdiği modernizm algısı ekseninde geliştirdi.⁴²

Milliyetçilik literatürü içerisinde yekpare bir modernist kuramdan ziyade, modernist kuramlardan bahsetmenin daha doğru olacağı açıktır.⁴³ Zira milletlerin ve milliyetçiliklerin modern dönemin eseri olduğu postulatının haricinde, kendisini modernist kabul eden isimlerin ortak bir noktada buluştuklarını ifade etmek oldukça zordur. Hatta üzerinde mutabık oldukları bu modern dönemin tam olarak ne zaman başladığı hususunda dahi kuram içerisinde pek çok ayrışma mevcuttur. Millet mefhumunu, moderniteyle birlikte değişen çeşitli koşullar neticesinde iktidarın kullanabileceği - ve bu amaçla şekillendirdiği - yeni bir aidiyet biçimi olarak ön plana çıkartan modernistler, bu 'değişen koşullar'ın niteliklerine yükledikleri anlamlar vasıtasıyla da ayrışır. Dönemin koşullarına da uygun bir biçimde, örneğin Marksizm'in tavan yaptığı 1970'ler boyunca 'ekonomik' temelli değişimlerin üzerinde fazlasıyla durulurken, sonraki dönemlerde 'kültürel' ve 'politik' nitelikli modernleşme teorileri de yaygınlık kazanmıştır.

Yine de modernist kuram(lar)ın, literatürde ortodoks konumunu kazanmasında büyük pay sahibi *magnum opus*'lar üzerinde durulabilir, hatta modernist kuram söz konusu olduğunda durulmalıdır da zira 'inşacı' teorilerin hemen hemen hepsi, bir büyük genel teori vasıtasıyla milliyetçiliklerin ve milletlerin genel bir haritasının çıkarılabileceği savını paylaşır.⁴⁴ Gellner'in teorisi, bu tarz kuramların ilk ve en önemli örneklerinden biridir ve çeşitli veçheleriyle, pek çok milliyetçilik kuramcısını doğrudan etkilemiştir. Gellner'in genel milliyetçilik kuramı; milliyetçiliği, politik birim ile ulusal birim arasındaki eşleşmeyi

⁴² Özkırmı, *Milliyetçilik Kuramları:...*, 236-237.

⁴³ Craig Calhoun, *Nationalism*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997), 9; Özkırmı, *Milliyetçilik Kuramları:...*, 103.

⁴⁴ Kenneth Minogue, "Ernest Gellner and the dangers of theorising nationalism", *The Social Philosophy of Ernest Gellner* içinde, ed. John A. Hall, Ian Jarvie, (Leiden: Brill, 1996), 122.

sağlayacak bir ilke olarak tanımlar.⁴⁵ Bu tanımda politik birim devlete, ulusal birimse kültüre denk düşer. Gellner, özellikle erken dönemlerinde, Weber ve Parsons'ın kuramları çerçevesinde bir kültür kuramı geliştirerek, sanayileşmenin insan gruplarının örgütlenme formasyonları üzerindeki etkisi üzerinde durur.⁴⁶ Bu bağlamda Gellner'in vurguladığı asıl nokta; sanayileşmenin getirdiği toplumsal, siyasal ve ekonomik değişikliklerin, yeni - ve milli - bir aidiyet biçimini zorunlu kılması, bu aidiyet biçiminin de başta eğitim olmak üzere, çeşitli iktidar araçları vasıtasıyla topluma empoze edilmesidir. Söz konusu 'modern' aidiyet biçimi millettir ve alametifarikası, modern öncesi süreçten beri 'yönetilenler'den çok 'yönetenler' ile ilişkili bir kavram olarak 'yüksek kültür'dür.⁴⁷ Gellner'e göre kadim dönemlerin yüksek kültürleri, dilin sadeleştirilmesi ve eğitimin genelleştirilmesi süreçleriyle birlikte, toplumun alt katmanına da benimsetilebilecek bir kodifikasyon sürecine sokulmuş ve 'milli kültür' halini almıştır.

İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm'ın milliyetçilik kuramı, Gellner'in endüstrileşme temelli teorisinden izler taşımakla beraber, Terence Ranger ile birlikte geliştirdiği ve 'geleneğin icadı' olarak adlandırdığı sürecin varlığını öne çıkartmaktadır. Hobsbawm'ın bu sürece yüklediği anlam; bizatihi bir gelenek olarak millet tahayyülünün icadını da içermekte ve 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğunluk kazanan bir milli semboller, ritüeller ya da diğer simgesel unsurların yaratılması vasıtasıyla milli bilincin altının doldurulması anlamını taşımaktadır.⁴⁸ Hobsbawm'ın 'icat edilen gelenekler'i, aslında olmayan ve tamamıyla işlevsel bir biçimde oluşturulan bir topluluğun

⁴⁵ Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, (Oxford: Basil Blackwell, 1983), 1.

⁴⁶ Gellner'in teorisindeki Weber etkisi için bkz. Ernest Gellner, *Thought and Change*, (London: University of Chicago Press, 1964), 136-139. Parsons etkisi için bkz. Nicos Mouzelis, "Nationalism: Restructuring Gellner's theory", *Ernest Gellner and Contemporary Social Thought* içinde, ed. Sinisa Malasevic, Mark Haugaard, (New York: Cambridge University Press, 2007), 127.

⁴⁷ Gellner, *Nations and Nationalism...*, 35-39.

⁴⁸ Eric Hobsbawm, "Introduction: Invention of Traditions", *The Invention of Tradition* içinde, ed. Eric Hobsbawm, Terence Ranger, (New York: Cambridge University Press, 2000), 1-15.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

geçmişini, bugünün modern milletiyle ilişkilendirmeye yaramaktadır. Modern öncesi aidiyet biçimlerine ya da milliyetçilik muadili hareketlere de değinmekle birlikte,⁴⁹ Hobsbawm'ın asıl ilgi alanı, 1870 sonrasında yaygınlaşan kitlesel siyasi hareketler sonucunda iktidardaki sınıfların bir millet inşa sürecine girişmesidir. Zaten Hobsbawm'a göre milliyetçilik de bu yeni (modern) dönemin koşullarına uygun, yeni bir aidiyet kalıbı olarak millet bilinci yaratmaktan başka bir şey değildir.⁵⁰

Sosyolog olan Gellner ve tarihçi olan Hobsbawm'ın yanında, Güneydoğu Asya uzmanı Benedict Anderson'un milliyetçilik görüşü, bu formasyonuna da uygun bir biçimde, sömürge yönetimlerindeki özgül koşulların millet inşasına etkisi temelinde şekillenir. Anderson özellikle, *criollo* denilen, anavatanı İspanya olan fakat Orta veya Latin Amerika'da doğan sömürge memurlarının milliyetçilik düşüncesinin vücuda gelişindeki rollerine odaklanır.⁵¹ Bizzat kendisinin de bahsettiği gibi; *Hayali Cemaatler*, Britanya'da şekillenen ve Gellner, Nairn, Hobsbawm gibi modernist içerikli kuramcıların yapıtlarına dayanan modernist ekolle sıkı bir ilişki içerisinde ve onların Avrupa merkezci bakış açılarına alternatif oluşturacak şekilde, yeni dünyadaki millet inşa süreçlerinin belirleyici özelliklerini konu edinir.⁵² Özellikle Gellner'in, sanayileşmenin milliyetçilikler üzerindeki etkisi fikrini geliştirerek, sanayileşme ve modernleşmeyle bağlantılı bir süreç olarak, matbaanın kitleselleşmesi durumunu teorisinin temelinde yerleştiren Anderson, roman gibi edebi türlerin millet olma bilincine katkısı üzerinde durur. Romanda yaratılan zaman algısının, milletin geçmişiyle bugünü arasında oluşturulan devamlılığa doğrudan etki ettiğini ve milli bilincin inşasında bizatihi katkısı olduğunu düşünen Anderson için millet,

⁴⁹ Eric Hobsbawm, *Nations and Nationalism since 1780: Programme, myth, reality*, (New York: Cambridge University Press, 2012), 46-80.

⁵⁰ Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları:...*, 144.

⁵¹ Benedict Anderson, *Imagined Communities*, (New York: Verso, 1991), 47-67.

⁵² Benedict Anderson, *Sınırları Aşarak Yaşamak: Bir Sosyal Bilimcinin Yaşamından Anılar*, çev. Ayet Aram Tekin (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 110-111.

modernitenin kalıplarıyla uyumlu 'muhayyel cemaat' olarak yapay bir kategoridir.⁵³

Literatürdeki modernist kuramlar, ana akım olarak adlandırılabilir Gellner, Hobsbawm, Anderson çizgisinin haricinde de, oldukça tafsilatlı bir şekilde gelişmiştir. Kendi aralarında önemli görüş ayrılıklarına sahip olmakla beraber; modernist kuram(lar)a ortodoksi payesini kazandıran belli başlı niteliklerden bahsetmek mümkündür. En temelde modernizm, eleştirisi üzerinden şekillendiği primordializmin aksine, ortaya koyduğu savlar bakımından bilimsel alanın sınırları içerisinde kalmaya daha müsaittir. İlk bölümde de bahsedildiği gibi, primordializmi bir kuramdan çok ideoloji ya da bakış açısı olarak görmek mümkünken, modernist kuramlar dünyanın farklı bölgelerinde, farklı zamanlardaki millet oluşumlarını ve milliyetçilikleri ortak bir teori çerçevesinde açıklama iddiasındadır. Ek olarak 1970'lerin bilimsel ortamına uygun bir şekilde; sosyal bilimlerde işlevselci yaklaşımların davranışsal olanlara nazaran daha çok tercih edildiği bir akademik alan mevcuttur.⁵⁴ Modernist tezler de tam olarak bu temelde, milletleri ya da milliyetçilikleri verili kabul eden primordializme karşı, yapısal nitelikleri konu edinerek "nasıl" sorusunu sormaya başlamıştır. Siyasi sahnedeysen Vietnam Savaşı ve Amerikan karşıtlığının tavan yapmasıyla birlikte Marksist kuramın (uzun soluklu olmayacak) zaferi söz konusudur ve başta Anderson, Hobsbawm ve Nairn gibi Marksist ya da Marksizme yakın modernistler olmak üzere, pek çok modernist kuramın soldan beslenen eleştirel bir diskura sahip olması da modernist ortodoksinin oluşumuna katkı sunmuştur.⁵⁵ Son olarak modernist tezler, modernizmin içerisinden yükselip bizatihi onun işlevsel etkileri üzerinde -yer yer eleştirel bir tarzda- durmaları bakımından postmodernist diskurdan da faydalanırlar.

Modern milliyetçilik çalışmalarının öncü ismi Gellner'in öğrencisi olan İngiliz tarihçi Anthony Smith, 1970'lerin

⁵³ Anderson, *Imagined Communities...*, 187-191.

⁵⁴ Keating, "Kültür ve Sosyal Bilim...", 132.

⁵⁵ Yener Orkunoglu, *Marksizm, Milliyetçilik ve Demokratik Ulus*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 43-46.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

Londra'sında, yani modernist ortodoksinin köklendiği zaman ve ortamda, bu yeni tezlerin eleştirel bir yeniden okuması üzerinden alternatif bir millet-milliyetçilik yaklaşımı geliştirir. Smith'in 'etnosembolizm' kuramı, pek çokları tarafından modernizmle perennializm arasında bir 'alternatif' yol olarak sunulur.⁵⁶ Bununla beraber Smith'i doğrudan perennialist kabul eden⁵⁷ ya da onu, primordializm-modernizm tez antitezinden sentez çıkartan bir diyalektik form içerisine yerleştirenler de vardır.⁵⁸ Yaklaşık 40 yılı bulan akademik kariyerindeki dalgalanmalar ve genel bir teori yaratmanın yol açtığı kaçınılmaz çelişkiler göz önünde tutulduğunda, Smith hakkındaki yargıların hepsinin belli bir oranda haklılık payı olduğu kesindir. Fakat etnosembolizmi milliyetçilik yazını içerisinde anlamlı bir yere oturtmak adına, onun, Bourdieücü tabirlerle konuşmaya devam edersek, modernist ortodoksi karşısındaki heterodoks bir eğilim olarak tanımlanması mümkündür. Gerçekten de etnosembolizmin tüm ilk varsayımları, modernist kuramların indirgemeci yanlarına bir karşı çıkış ekseninde temellenir. Milliyetçiliklerin tamamen modern bir hareket olduğunun kabulünde dahi, modernistlerce fazlasıyla öne çıkartılan 'elit faktörü' ve etnik ya da kültürel unsurların devamlılığının görmezden gelinmesi eleştirilir.⁵⁹ Etnosembolizmdeki perennializm ya da primordializm eleştirisiye çoğu zaman üstün körü bir şekilde geçitirilir ve Smith'in kilit kavramı *ethnie* vasıtasıyla, aslında daha 'bilimsel' ve incelenabilir bir hale sokularak tartışmaya dâhil edilir.⁶⁰

Milliyetçilik literatüründe "Warwick Tartışması" olarak geçen ve 1995 yılında düzenlenen prestijli bir panelde, modernizm

⁵⁶ Özkırmılı, *Milliyetçilik Kuramları...*, 202; Montserrat Guibernau, "Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assessment", *Nations and Nationalism*, C. 10, S. 1/2 (2004): 126.

⁵⁷ John Breuilly, "Approaches to Nationalism", *Mapping the Nation* içinde, ed. Gopal Balakrishnan, (New York: Verso, 1999), 152.

⁵⁸ Conversi, "Reassessing current theories of nationalism...", 73-74.

⁵⁹ Anthony Smith, *Ethnic Revival*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 109.

⁶⁰ Anthony Smith, "The Problem of National Identity: Ancient, medieval and modern?", *Ethnic and Racial Studies*, C. 17, S. 3 (1994): 376-383.

ile etnosembolizm, “kurucu babalar” Gellner ve Smith özelinde, karşı karşıya gelir. Panelin açılış konuşmasını yapan Smith, sözlerine eski hocası Gellner’in de dâhil olduğu modernist kuramcılarının temel varsayımlarına değinerek başlar. Milletlerin daimi (*perennial*) niteliklerinin bugün artık “retrospektif milliyetçilik” dışında kabulünün mümkün olmadığını altını çizen Smith, modernist teorinin üç temel sorundan ötürü eleştiriye açık olduğunu savunur.⁶¹ Bu sorunlardan ilki “genelleştirme” meselesidir. Gellner’in sıklıkla vurguladığı üzere,⁶² tüm milliyetçilik hareketlerini tek bir teorinin ışığı altında belirli değişkenlerle açıklama arzusu, Smith’e göre modernist kuramın en önemli eksikliklerinden biridir ve yüzeyselliğe yol açar. İkinci sorun “materyalizm” mevzuudur ve modernist tezlerin “zengin Quebec ile fakir Eritre” ya da “endüstrileşmemiş ve endüstrileşmiş” bölgeler arasındaki ayrımları ıskalayacak bir kapitalist sistem eleştirisi üzerine kurulduğu savıyla ifade edilir. Üçüncü ve Smith’e göre “en kritik” problem ise “modernizm” ile alakalıdır. Buna göre milletlerin ve milliyetçiliklerin modernizmin ürünü oldukları yönündeki temel tez, oldukça sorunludur çünkü modern öncesi dönemdeki etnik ve kültürel örüntülerin niteliklerini, dahası “modern” milletlerin içerisindeki etkilerini tamamıyla görmezden gelir.⁶³

Kısacası Smith’e göre modernistler, hikâyenin yalnızca yarısını anlatırlar. Buna mukabil Gellner, bu “yarı”nın yeterli olduğunu çünkü geriye kalanın “gereksiz” olduğunu savunurken, modernist tezlerin bilindik “inşacı” diskuruna gönderme yapar.⁶⁴ Bu tartışma, literatürde sıklıkla dillendirilen bir sorunu gündeme getirir: Özkırmınlı’nın vurguladığı gibi, tüm etnosembolizm projesinin, modernist kuramın eleştirisi temelinde yükseldiği, daha da

⁶¹ Anthony D. Smith, “Opening statement: Nations and their pasts”, *Nations and Nationalism*, C. 2, S. 3 (1996): 360-361.

⁶² Ernest Gellner, “The Coming of Nationalism and its Interpretation: The Myths of Nation and Class”, *Mapping the Nation* içinde, ed. Gopal Balakrishnan, (Londra: Verso, 1996), 98.

⁶³ Smith, “Opening statement:...” , 361.

⁶⁴ Ernest Gellner, “Reply: Do nations have novels?”, *Nations and Nationalism*, C. 2, S. 3 (1996): 366-370.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

önemlisi, anlam kazandığı tezi.⁶⁵ Şüphesiz bu eleştiri doğru olmakla birlikte, modernist ortodoksiye eleştiri temelinde gelişmeyen herhangi bir alternatif milliyetçilik kuramına rastlamak mümkün değildir. Nitekim Smith belli başlı konularda modernist kuramların temel savlarını onaylayarak yola çıkmış ve daha sonra belirli alanlarda ayrışarak kendi teorisini şekillendirmiştir. Örneğin Smith'e göre etnosembolcüler; "çeşitli 'postmodern' eleştiri türlerine karşılık milletleri 'gerçek' sosyolojik cemaatler olarak ele almanın önemi" ve "milletleri dinamik ve amaçlı eylem toplulukları olarak görme" konularında modernistlerle hemfikirdir.⁶⁶ Kaldı ki Smith; "Milletlerin yapımına dâhil olan hayali öğeler her ne olursa olsun, sonuçta ortaya çıkan, kurgusal ve söylemsel bir oluşumdan çok daha fazlasıdır" derken ve modernist-etnosembolizist kuramların bu görüşü paylaştıklarını savunurken oldukça haklıdır.⁶⁷ Etnosembolcüler modernistlerden ayrıştıkları en hayati nokta, Smith'in "tutku" sorunu olarak adlandırdığı meseledir.

En temelde etnosembolizmin kutsal üçlemesi (mitler, semboller ve hatıralar), modernist kurama yöneltilen temel eleştiriye merkez oluşturacak şekilde ön plana çıkartılır. Bu eleştiri; modernistlerin milliyetçilik yorumunun, "neden bunca insanın, inşa ürünü temelsiz bir aidiyet biçimi için can vermeye bu kadar hevesli olduğunu", yani "tutku" duyduklarını açıklayamayacak nitelikte olmasıdır.⁶⁸ Fakat mitlerin, sembollerin ve hatıraların modern milletin temel dayanakları olarak ön plana çıkartıldığı etnosembolizist kuram da hangi modern öncesi öğelerin "yeniden yapılandırılıp ve yorumlanıp" kullanıma sokulduğunu, daha da önemlisi bu seçkinin hangi koşullar gereğince gerçekleştiğini açıklamaz.⁶⁹ Ek olarak bu derleme işlemini genellikle elitlerin üstlendiği kabul edilse de,⁷⁰ etnosembolcüler modern toplumlarda elitlerin milliyetçi hareketler içerisindeki konumunun tafsilatlı bir

⁶⁵ Umut Özkırmı, "The nation as an artichoke? A critique of ethnosymbolist interpretations of nationalism", *Nations and Nationalism*, C. 9, S. 3 (2003): 341.

⁶⁶ Smith, *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik...*, 27.

⁶⁷ Smith, *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik...*, 27.

⁶⁸ Smith, *Nationalism and Modernism...*, 128.

⁶⁹ Özkırmı, "The nation as an artichoke?...", 347.

⁷⁰ Anthony Smith, *National Identity*, (London: Penguin Books, 1991), 20.

sunumunu yapmaya da pek hevesli değildirler. Nitekim bu, bir anlamda 'nasıl' sorusunu sormak demektir ve etnosembolcüler için 'millet-oluşumu', bilinçli bir icat değil, önceden var olan kültürel motiflerin yeniden yorumlanması, daha önceki etnik bağların ve duyarlılıklarının yeniden uyandırılması olduğu için,⁷¹ bu sürecin ampirik bir şekilde araştırılması mümkün olmayacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi; hangi 'mit, sembol, anlatı' setinin tarihin içinden 'cimbızla seçilip alındığı', hangilerinin alınmadığı sorusu cevapsız kalmaya muhtaçtır ve daha da önemlisi bu kültürel setlerin mevcut topluluğun tarihsel geçmişiyle tamamen uyumsuz olduğu fazlaca örnek vardır.⁷²

Neticede etnosembolizm, modernist çalışmaların boş bıraktığı alanları doldurmaya çalışır ve gayet önemli bir şekilde, milli kimliğin sembolik unsurları üzerinde durarak kültürel göstergelere dikkat çeker. Etnosembolcüler milletin *ethnie* ile bağlantısı ya da etnik kimliğin sürekliliği gibi meselelerde açmaza düşseler de etnosembolizm kavram setleriyle modern milletlerin kültürel arka planlarının araştırılması, önemli bir konudur. Bu bağlamda 'mit, sembol, anlatı' üçlüsünün inşası -fakat etnosembolcülerin iddia ettiği gibi 'yeniden keşfi' değil- üzerinde durularak, bu sürecin siyasal iktidarla ilişkisi de vurgulanarak önemli çıkarımlarda bulunmak yararlı olabilir.

3. YENİ BİR KURAM İÇİN TEMEL VARSAYIMLAR

1990'ların ardından milliyetçilik literatürünün büyük oranda yeni bir yola girdiğini söylemek mümkündür. Modernist tezlerin ya da onlara tepki mahiyetinde gelişen etnosembolizm veya perennialist çalışmaların yanında; Billig'in "Banal Milliyetçiliği", toplumsal cinsiyet eksenli kuramlar ya da Balibar'la Wallerstein gibi isimlerin eleştirel diskurlarının milliyetçilik yazınına ciddi

⁷¹ Anthony D. Smith, *Milliyetçilik: Kuram, İdeoloji, Tarih*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal (İstanbul: Atıf Yayınları, 2015), 119; Anthony D. Smith, *Antiquity of Nations*, (Malden: Polity Press, 2004), 72.

⁷² Hobsbawm'ın da vurguladığı gibi, belirli bir tarihsel süreklilik çizgisinin ulusal zihinlerinde uyandırılmasına yarayan 'icat edilmiş gelenekler', büyük ölçüde "uydurma" olmalarıyla anlam kazanırlar. Bkz. Hobsbawm, Ranger, "Introduction:...", 2.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

anlamda zenginleştirdiği görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu kuramlar, çoğunlukla alternatif kalmaya meyyal bir akademik güzergâh izlemekte ve modernist ortodoksinin literatürdeki üstünlüğü devam etmektedir. Bu durumsa, yaklaşık 70 yıldır devam eden, “milletler mi milliyetçilikleri yarattı, yoksa tam tersi mi?” gibi soruların hala sorulmasına, tekrarlayıcı ve indirgemeci teorik yaklaşımların mevcudiyetine yol açmaktadır. Küreselleşme tartışmalarının devam etmesiyle beraber şaşmadan tekrarlanan “ulus-devlet efsanesinin sonu geliyor mu?” yaklaşımlarıysa sonuçsuz ve genellikle vizyonsuz bir gelecek tahayyülü çizmenin ötesine geçememektedir. Dolayısıyla milliyetçilik literatürü içerisinde farklı bir tartışma alanı açacak, mevcut kuramları eleştirel ve yapısal bir yeniden okumaya maruz tutacak interdisipliner bir kurama duyulan ihtiyaç, bugün her zamankinden daha yoğun bir şekilde hissedilmektedir.

Her şeyden önce; milliyetçilik teorilerinin tamamının üzerinde anlaştıkları bir konu olarak, millet olgusunun temel aidiyet kalıbı olarak kabul edilmesi, aşındırılması ve postyapısalcı bir tabirle “yapıbozuma” uğratılması gereken bir savdır.⁷³ Bu, esasında sosyoloji disiplininin içerisinden çıkan bir alt dal olarak milliyetçilik çalışmalarının felsefi bir temele oturtulması demektir. Postyapısalcı yaklaşımların özellikle üzerinde durduğu iktidar-bilgi ilişkisi, göstergebilimsel bakış açısı, pratiğin mantığı ya da “öznellik kipleri” gibi tartışma duraklarının, milliyetçilik araştırmalarındaki meselelerle eşgüdümlü bir şekilde okunması, literatürdeki derin bir boşluğu dolduracaktır. Ek olarak Gellner’den beri modernist teorilerin yola çıkış noktası olan kültürün, milli kimlikle olan ilişkisinin de yeniden yorumlanması gerekmektedir. Hem etnosembolcüler hem de modernistlerin büyük bir bölümü, kültürü milliyetçilik kuramlarının temeline yerleştirseler de milli

⁷³ Özellikle modernist teorilerin, Althusser’in “ideolojik aygıtlarından” ya da Foucault’nun “özne” üzerine spekülasyonlarından hareketle bazı çıkarımlarda bulunduğunu doğrudur. Fakat felsefi yapısalcılığı tam anlamıyla yola çıkış noktası yapan bir milliyetçilik kuramı yoktur. Konuyla ilgili bkz. Ieva Zake, “The Construction of National(ist) Subject: Applying the Ideas of Louis Althusser and Michel Foucault to Nationalism”, *Social Thought & Research*, C. 25, S. 1/2 (2002): 217-246.

kültür ile milli kimlik arasındaki ilişkinin tanımlanması genellikle bir sorun olagelmıştır. Son olarak mevcut kuramların bahsedilen bu eksiklikleri, postmodernizmle irtibatları bağlamında da sorunludur. Özellikle Smith'in postmodernizm eleştirisi oldukça "bilgi eksikliğine" dayanan bir "yanlış okumaya" dayanır⁷⁴ ve modernist tezlerin de 1990'lardan sonra sosyolojiye kök salan postmodern bakış açıları temelinde eleştirel bir şekilde revize edilmeleri gerekmektedir.

3.1. Habitus

Genellikle bireyin pratikleri üzerine düşünen ve teorisini insan eylemselliğinin bilinç dışı yönlendiricileri temelinde kurgulayan Bourdieu, *habitus* kavramını "karakteristik eylem eğilimleri seti" olarak tanımlar.⁷⁵ Habitus kavramıyla ifade edilmek istenen şey; toplum içerisindeki eyleyicilerin, pratiklerini sergilerken hangi 'ayrımalar' temelinde hareket ettiği, çoğu zaman bilinçdışı oluşan bu farkların sınıf ya da herhangi bir grup aidiyeti ekseninde şekillendiği ve bu aidiyet hissini bireylere yüklediği bazı roller olduğudur. Bourdieu, *habitus* kavramsallaştırmasıyla birlikte, bireyin toplum içerisinde geliştirdiği eylemleri sınıflandıracak ve bu rolleri ampirik bir şekilde analiz edebilecek bir arka plan yaratmak istemiştir. Bu bakımdan, en yalın haliyle *habitus*; "kim olduğumuzun, dünyada nasıl var olduğumuzun" açıklamasını yapacak, bireyi herhangi bir grupta, bedeni kurumlarla buluşturan bir mekanizmadır.⁷⁶

Bourdieu'nün kullandığı haliyle *habitus*, bireysel pratikleri yapılandıran eğilim ya da yatkınlıkları ifade etse de kavramın kolektif kimliklerle de irtibatı bulunur: "Toplumsalın oluşumunda merkezi belirleyici unsur olan *habitus*, grup/sınıf/toplumun türdeşleşmesini yapılaştırırken, eşzamanlı olarak kişiye bir dizi

⁷⁴ Özkırımlı, "The nation as an artichoke?...", 342.

⁷⁵ Craig Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde, der. Güney Çeğin v. dğr. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 104.

⁷⁶ Calhoun, "Bourdieu Sosyolojisinin....", 103.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

kimlik yükler.”⁷⁷ Böylece belirli bir “grup/sınıf/toplumun” üyeleri arasında oluşacak belirli bir algı ve beğeni biçimleri oluşacak, bu vasıtayla “grup(lar)/sınıf(lar)/toplum(lar)” arasındaki ‘ayrım’ belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır.⁷⁸ Örneklendirecek olursak; 19. yüzyılın belirli bir döneminde Fransız burjuvasının habitusu, bir tütün içme metodu olarak pipoya yatkınlığı içerirken enfiye ya da puro gibi diğer araçları ikinci plana iter. Pipo içmek, Fransız burjuvasının beğeni yargısını ifade eden pratiklerden biridir ve daimi olarak yeniden üretilerek nesilden nesle aktarılır. Bu sayede belirli bir sınıfın ‘yazılı olmayan’ giriş-çıkış kuralları oluşur.

Habitus kavramsallaştırması, Bourdieu sıklıkla bu biçimde kullansa da, yalnızca toplumsal sınıflar arasındaki yatkınlık farklarını ifade etmeye yaramaz. Her grup oluşumunun pratikler üzerinde etkili habitusları vardır ve böylece bireyler, çok katmanlı bir toplumsal uzamda pratiklerini sergiler – kimliklere sahip olurlar. Bizzat Bourdieu’nün de ifade ettiği gibi: “(...) devlet *zihinsel yapıları* biçimlendirir ve ortak görüş ve ayrım ilkeleri, düşünce biçimleri dayatır ve böylece, genellikle ulusal kimlik – ya da daha geleneksel bir ifadeyle ulusal karakter – olarak adlandırılan şeyin oluşmasına katkıda bulunur.”⁷⁹

Kolektif kimliklerin temeli olarak habitusun, en temelde herhangi bir grup oluşumunu anlamlandırmak için uygun bir model sunduğunu, dahası Bourdieu sosyolojisinin asıl amacının da “kategorilerin gerçekleşmesi açmazı” olarak bu merkezde yükseldiğini, Bourdieu’nün yakın çalışma arkadaşı Loic Wacquant da söyler ve bu temeldeki çalışmaların yaygınlaşmasının oldukça önemli olduğunu altını çizer:

⁷⁷ Ümit Tatlıcan, Güney Çeğin, “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği”, *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde, der. Güney Çeğin v. dğr. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 316.

⁷⁸ Bourdieu, başyapıtı *La Distinction*’da (Ayrım) toplumsal sınıflar arasındaki beğeni farklarını ortaya koyar ve Fransız toplumu özelinde sınıfsal habitusların bir haritasını çikartır. Bkz. Pierre Bourdieu, *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, çev. Derya Fırat, Günce Berkkurt (Ankara: Heretik Yayınları, 2017).

⁷⁹ Pierre Bourdieu, *Pratik Nedenler*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver (İstanbul: Hil Yayın, 2015), 109.

“(…) ortaklaşa işleyerek simgesel ayrımları onları maddiliğe kazıyarak fiili hale getiren kurumlar (konumlar sistemi) ve vücut bulmuş öznellikler (yatkinlikler kümeleri) şeklindeki iki kisvede, çabucak kaybolabilen zihinsel kurguların katı ve kalıcı tarihsel gerçekliklere dönüşmesine aracılık eden somut faaliyetler ve işlemsel mekanizmalar yatmaktadır. Sınıfı bu prakseolojik yaklaşımla yeniden düşünme çabasını genişletip yaşa, cinsiyete, etnisiteye (ve etnisitenin o yadsınan alt-türüne, yani ırka) ve ulusa dayalı diğer toplumsal kolektiviteleri yeniden düşünmek için çaba sarf etmekte artık başkalarına kalıyor. Sosyolojik bir çalışmayla, grup oluşumunu yapıbozumuna uğratma işi daha yeni başlamıştır.”⁸⁰

Gerçekten de “yapılandıran yapı” olarak habitusu,⁸¹ ulusal bir yatkinlikler/davranışlar kümesi olarak ele alan ve milliyetçilik yazınında ‘ulusal habitus’ perspektifinde çalışmalar ortaya koyan isimlere, özellikle 1990’lardan sonra, rastlamak mümkündür. Craig Calhoun,⁸² Tim Edensor⁸³, Philip Gorski⁸⁴ ve Olvar Löfgren⁸⁵ gibi sosyologların çalışmalarının da gösterdiği gibi; Bourdieücü habitus kavramının, milli kimlikle bir şekilde ilişki içerisinde kullanımına dayanan bu yaklaşım, kimlik ve kültür arasında yer alan ve ihmal edilmeye fazlasıyla eğilimli bir ilişkinin önemini teslim etmektedir.⁸⁶

Ulusal habitus, bir ulusa mensup bireylerin genel yatkinliklerini ifade eder ve ortak bir davranışlar kümesi sunar. Paylaşılan değerlerin, geçmişin, alışkanlıkların ifadesi olarak kültür, yani göstergebilimsel örüntüler, belirli bir grup (ulus)

⁸⁰ Loic Wacquant, “Simgesel İktidar ve Grup Oluşumu: Pierre Bourdieu’nün Sınıfı Yeniden Çerçevelemesi Üzerine”, *Cogito: Pierre Bourdieu*, S. 76 (2014): 216.

⁸¹ Bourdieu, *Ayrım: Beğeni Yargısının...*, 255.

⁸² Craig Calhoun, *Nationalism*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997).

⁸³ Tim Edensor, *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*, (New York: Bloomsbury Publishing, 2002).

⁸⁴ Philip Gorski, “Millet-leşme Mücadeleleri: Bourdieücü Milliyetçilik Kuramı”, *Bourdieu ve Tarihsel Analiz* içinde, der. Philip Gorski, çev. Özlem Akkaya (Ankara: Heretik Yayınları, 2015): 313-347.

⁸⁵ Orvar Löfgren, “The Nationalization of Culture: Constructing Swedishness”, *Ethnologia Europea*, C. 19, S. 1 (1989): 101-116.

⁸⁶ Bourdieu’nün habitus’unu, kimlik inşasının önemli merhalelerinden biri pozisyonuna yerleştirmeyi deneyen De Cillia, Reisigl ve Wodak’ın çalışmaları teorik açıdan oldukça önemli bir metindir. Bkz. Rudolf de Cillia v. dğr., “The discursive construction of national identities”, *Discourse & Society*, C. 10, S. 2 (1999): 149-173.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

tarafından benimsenen kolektif bir arka plan oluşturur ve bu arka plan da toplumsal pratiklerin kökenini oluşturur. Nitekim en bireysel gördüğümüz eylemlerimiz bile, temelde toplumsal faktörler tarafından belirlenen grupsal aidiyetlerimize dayanır.⁸⁷ Fakat bu önerme, pratiklerimizin tek belirleyicisinin ulusal habitus olduğu anlamına gelmez. Bireyin, sahip olduğu grup kültürleri ve grupsal aidiyetleri temelinde birden çok habitusu vardır ve bu bağlamda eylemleri de çok katmanlı bir toplumsal uzamda karmaşık yatkınlıkların ürünü olarak ortaya çıkar. Örneğin mavi yakalı bir Müslüman Türk'ün beğeni yargısı, en az üç yatkınlığın (mavi yakalılık, Müslümanlık ve Türklük) ifadesi olarak ortaya çıkacaktır ve toplumsal uzamdaki pratikleri, bu aidiyetler temelinde şekillenecektir. Fakat ulusal habitus, diğer grup yatkınlıklarından bir anlamda daha farklıdır. Çünkü siyasal iktidar tarafından doğrudan müdahaleye en açık olan habitustur ve ondan kaynaklanan kimlik, yani ulusal kimlik, çeşitli bürokratik mekanizmalar (örneğin pasaport, ehliyet ve bunun gibi diğer resmi evrak) vasıtasıyla her an toplumsal uzamda görünür kılınır, bir anlamda 'yeniden üretilir'. Habituser, belirli bir grubun gelecekteki mevcudiyetinin garantisi olarak belirli sembolik biçimlerde yeniden üretilerek nesilden nesle aktarılır ki ulusal habitus özelinde bu, bir milletin tarihle bağının bazı sembolik davranış kalıpları vasıtasıyla 'şecerelendirilmesi' anlamına gelir.

Farklı habituserın toplumsal uzamdaki pozisyonları, yani eylemlerin tek bir aidiyete göre yapılmadığının tespiti önemlidir zira gerek Kant ve Hume gibi Aydınlanmacı düşünürlerin yanlış bir şekilde tanımladığı verili, salt belirleyici ve değişmez bir 'ulusal karakter'in varlığı meselesi,⁸⁸ gerekse de Bourdieu'nün belirttiği (ve esasında primordializmin felsefi tutarsızlığına değinen) 'tözcülük' tuzağına düşülmesi, bu yanılığa dayanır:

“Ortak kanı -ve ırkçılığın- temel bir özelliği olan ve belli bir anda, belli bir toplumun belli bireyelerine ya da gruplarına özgü etkinlik ya da tercihlerin,

⁸⁷ Bourdieu, *Pratik Nedenler...*, 162.

⁸⁸ Immanuel Kant, *Anthropology from a Pragmatic Point of View*, çev. Robert B. Loudon (New York: Cambridge University Press, 2006), 213; David Hume, *Political Essays*, (New York: Cambridge University Press, 1994), 78.

değişmemek üzere bir tür biyolojik ya da -ki bu da daha iyi değildir- kültüre 'öze' kazanmış tözsel özellikler olarak ele alınmasına yol açan, tözselci düşünme biçimi, farklı toplumlar arasında yapılan karşılaştırmalarda olduğu kadar aynı toplumun birbirini izleyen dönemleri arasındaki karşılaştırmalarda da aynı hatalara götürür.”⁸⁹

3.2. Göstergibilimsel Kültür

Modernist milliyetçilik kuramlarının literatürdeki üstünlükleri üzerinde durulurken, 'kültürün geri dönüşü' olarak adlandırılabilir bir süreçten, modernist tezlerin kültür merkezli okumalarının önemli bir boşluğu doldurduğundan bahsedilmişti. Nitekim Smith ve etnosembolcüler de modernizmin pek çok savına karşı çıkmakla birlikte kültürün *ethnie* ile millet arasındaki geçişte aktarılan temel nosyon olduğunu kabul etmiş ve teorilerinde kültüre ayrıcalıklı bir konum vermişti. Bununla birlikte gerek modernistler gerekse etnosembolcüler kültürü yorumlarken eklektik bir tavır takınmışlar ve onu, teorik diskurlarının tamamlayıcısı bir öge olarak kullanmışlardı. Böylece milliyetçilik teorileri kültürün, yalnızca millet için değil, her türlü grup oluşumu için en merkezi bir belirleyen olduğunu ıskalamışlar ve daha da önemlisi bir grubun kültürünün hangi faktörler aracılığıyla nasıl bir sistematik analiz tekniği temel alınarak inceleneceğini görmezden gelmişlerdi. Bu eksik okumayı, kültürü (ve daha da genelde sosyolojiyi) felsefi bir temelde okuyarak aşmak denenebilir.

Yapısalcı ve postyapısalcı teorilerin, kültürü bir semiyotik (göstergibilimsel) kodlar bütünü olarak analiz etmeye yönelik 'söylem teorisi', siyasal iktidarın şekillendirdiği ve toplumsal düzeyde anlamlılık kazanan bazı pratiklerin çözümlenmesi gibi önemli bir işleve hizmet eder.⁹⁰ Söylem teorisi vasıtasıyla Foucault'nun izinden giderek postmodern bir iktidar okuması yapılabilir ve iktidarın tahakküm kurucu/özneleştirici yapısı üzerinden bir ulus inşa konsepti kurulabilir.⁹¹ Fakat söylem

⁸⁹ Bourdieu, *Pratik Nedenler...*, 17.

⁹⁰ Steven Best, Douglas Kellner, *Postmodern Teori: Eleştirel Soruşturmalar*, çev. Mehmet Küçük (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016), 50-51.

⁹¹ Böyle bir denemeye temel oluşturacak bir çalışma için bkz. Claire Sunderland, "Nation-building through discourse theory", *Nations and Nationalism*, C. 11, S. 2 (2005): 185-202.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

teorisini, göstergebilimin araçlarını daha temel (ve ampirik) bir kültür teorisi oluşturmak için kullanan Geertz'i merkeze alarak okumak da mümkündür. Geertz'in öncüsü olduğu 'yormsal antropoloji' geleneği, kültürü bir topluluğun kolektif teamüllerinin sembolik bir bütünü olarak görür. Alman filozof Ernst Cassirer'i takip ederek⁹² her türlü insan davranışını sembolik bir eylem olarak okuyan Geertz, bu sembolik pratiklerin bir bütün olarak kültür adı verilebilecek göstergebilimsel örüntüler temelinde oluştuğunu savunur.⁹³ Göstergebilimsel örüntülerden kasıt, dışarıdan bakınca tutarsız görünen,⁹⁴ fakat kendi mensupları arasında pratik bir mantığı olan dizgelerdir. Bu dizgeler, toplumsal yaşantının en basit bir yanından ahlak, sanat ya da bilim gibi alanlardaki işleyiş süreçlerine dek grubun *ethos*'unu, yani yaşayış biçimini, bir *modus operandi* sunacak şekilde ortaya koyarlar. Örneğin Türk kültürünün bir parçası olarak 'eşik' olgusunun önemi, ona duyulan saygı, bu kültürün dışındaki sıradan bir insan için anlamsız gelen fakat kökleri derinlerde bulunabilecek mit ya da anlatılar vasıtasıyla ortaya çıkartılabilir.

Geertz'in kültür tanımından hareketle bir dizi çıkarıma ulaşmak ve bu yaklaşımı Bourdiecü habitus kavramıyla bağlantılandırmak mümkündür zira hem Bourdieu hem de Geertz, insan eylemselliğinin Cassirerci bir yorumunu benimserler ve sembolik 'pratikleri' ya da 'dizgeleri' kültürel araştırmalarının

⁹² Hem Bourdieu'yü hem de Geertz'i oldukça etkileyen Cassirer ve '*animal symbolicum*' kavramsallaştırması için bkz. Ernst Cassirer, "Man-An animal symbolicum", *Treasury of Philosophy I* içinde, ed. Dagobert Runes, (New York: Grolier Incorporated, 1955), 227-229.

⁹³ Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması...*, 19; 25-27.

⁹⁴ Göstergebilimin Charles Peirce ile birlikte iki kurucusundan biri olan dilbilimci Ferdinand de Saussure, göstergebilimsel bir veriyi *signifier* (gösteren) ve *signified* (gösterilen) şeklinde iki ögeye dayandırır ve bunlar arasında keyfi/rastlantısal (*arbitrary*) bir ilişki olduğunu savunur. Örneğin köpek kelimesinin bir köpekle hiçbir ortak noktası yoktur ya da Foucault'nun çok bilinen önermesinde söylediği gibi, "Bu bir pipo değildir." Geertz'in teorisinde de kültürün göstergebilimsel örüntülerinin tutarsız olmasının anlamı, Saussurecü göstergebilim kuramındaki bu ilkedir. Konuyla ilgili bkz. Catherine Belsey, *Postyapısalcılık*, çev. Nursu Öрге (Ankara: Dost Kitabevi, 2013), 20-21.

merkezine koyarlar.⁹⁵ Şüphesiz ki her iki ismin kültür tahayyülleri arasında büyük farklar olsa da Geertzci manada simgesel dizgelerden örülü kültürel kodların, edinilmiş yatkınlıklar olarak habitusun temeli olduğunu söylemek mümkündür. Belirli davranış kalıpları, belirli bir kültür içerisinde anlam ve renk kazanır, farklı kültürler farklı yatkınlık kümelerini beraberinde getirir. Sanatsal bir beğenin ya da etik bir tercihin, bir grubun kolektif yatkınlığındaki yeri, o grubun kültüründeki simgesel dizgelerin grup tarafından benimsenme süreciyle yakından ilgilidir. Örneğin İslam kültüründe tasvir, hoş görülmez. Bu tavır göstergebilimsel bir dizge olarak ele alındığı takdirde İslam'ın bizatihi karşı çıktığı putperest pratiklere tepki olarak geliştiği anlaşılır. Neticede bu kültürel kodun, bir Müslüman'ın habitusunda (en azından modernleşmenin pek çok paradigmayı değiştirdiği 18. ve 19. yüzyıllara kadar) resim ve diğer görsel sanatlarda insan tasvirciliğine karşı olumsuz bir yargının oluşmasına yol açtığı söylenebilir.

Kültür, hem ayırıcı hem de birleştirici bir sistem olarak hem ötekilik hem de ortaklık hissi yaratır. Kültürün ayırıcı niteliği, gruba mensup olmayan bireylerin davranış kalıplarını ve estetik yargılarını ötekileştirmesinden ileri gelir⁹⁶ ve gayet doğal bir şekilde, aynı kültüre mensup bireyler, ortak bir gramer yapısı içerisinde 'aynı dili konuşur'. Burada Geertz'in de benimsediği, kültürü bir metin olarak gören ve nasıl ki her metnin bazı dilbilimsel kuralları varsa kültürün de bazı kurallara sahip olduğunu, bu kurallar bütünü de kültürel örüntüler bağlamında

⁹⁵ Bourdieu ve Geertz'in kültür teorilerinin karşılaştırmalı bir okuması için bkz. Orville Lee III, "Observations on Anthropological Thinking About the Culture Concept: Clifford Geertz and Pierre Bourdieu", *Berkeley Journal of Sociology*, C. 33 (1988): 115-130.

⁹⁶ Yalnızca milli kültürler değil, onların temelini oluşturduğu birer kimlik olarak 'millet' ve 'etnisite' gibi kategoriler de farklılık temelinde şekillenir ve bir topluluğun diğerinden farklı olması, onun var oluşunun ön koşullarından biri olarak kabul edilir. Hem primordialistler hem de modernistlerin benimsediği bu görüşün temeli için bkz. Fredrik Barth, *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*, (Boston: Little, Brown and Company Press, 1969). Ayrıca bkz. Löfgren, "The Nationalization of Culture:...", 106.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

anlaşılabileceği ileri sürülebilir.⁹⁷ Yani kültür, grup üyelerine belirli bir dünya görüşü ya da zihinsel eğilimler seti (habitus) sunarken, gayet pratik bir şekilde grup içi iletişimin koşullarını da belirler:

*"Bu kavram (kültür) simgelerde yer alan anlamların tarihsel yönden aktarılması bir kalıbını, sayesinde insanların iletişim kurdukları, iletişimi sürdürdükleri ve yaşama yönelik bilgilerini ve tutumlarını geliştirdikleri, simgesel biçimlerde ifade edilen ve bir kalıt olarak edinilen kavrayışlar dizgesini işaret etmekte."*⁹⁸

Belirli bir süre boyunca birlikte yaşayan, grup olma bilincine sahip ve nesnelere isim verme pratiğine haiz her kolektif bütün, varoluşsal olarak bir kültüre sahip olacaktır. Formel ya da informel, her grup, belirli bir kültüre sahiptir ve birey de aynı anda birden fazla kültürün (dolayısıyla habitusun) etkisi altındadır. Bu bağlamda ulusal kültür, bireyin pratikleri üzerinde etkili ve göstergebilimsel bazı kodları içeren bir sistemdir ve tıpkı ulusal habitus meselesinde olduğu gibi, ulusal kültürün de diğer grup kültürlerine nazaran bariz bir üstünlüğü vardır. Nitekim ulus ve ulusal kültür, en azından modern dönemden beri, hâkim siyasal örgütlenme kalıbı olarak ulus-devletin merkezidir ve (aile istisna olmak üzere) doğallığı en az sorgulanan grupsal aidiyet biçimidir.⁹⁹ Bununla bağlantılı olarak da; *"ulusal kimlik hiçbir zaman diğer kimlikler gibi değildi(r). Kesin ittifak ve özel sadakat talep etmeyen diğer kimliklerin aksine ulusal kimlik, herhangi bir muhalefet şöyle dursun, rekabeti bile kabul etmez."*¹⁰⁰

Son tahlilde ulusal kültür, ulusu tanımlayan simgesel dizgeler bütünüdür ve bu haliyle diğer tüm kültürlerden daha 'resmî', daha

⁹⁷ Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması...*, 485. Benzer bir yaklaşım Löfgren'de "kültürel literatür" olarak yer alır, bkz. Löfgren, "The Nationalization of Culture...", 108.

⁹⁸ Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması...*, 111.

⁹⁹ Bourdieu, aile modelinin tüm grup oluşum modelleri için bir temel teşkil ettiğini belirtir ve özellikle bir 'sınıf' olarak ailenin doğallığını vurgulayan mekanizmaların üzerinde durur. Bkz. Pierre Bourdieu, "On the family as a realized category", *Theory, Culture & Society*, C. 13, S. 3 (1996): 19-26.

¹⁰⁰ Zygmunt Bauman, *Kimlik*, çev. Mesut Hazır (Ankara: Heretik Yayınları, 2017), 32.

bağlayıcı bir formadadır. Siyasal iktidar,¹⁰¹ belli başlı mekanizmalar vasıtasıyla kültürü 'ulusal' bir kodifikasyon sürecine sokar. Bu süreç, Gellner'in 'yüksek kültür' yaklaşımına benzer. Milliyetçiliği yüksek bir kültürün diğer alt kültürleri tedavülde kaldırması ve ona mensup tüm bireyleri ortak bir grup (millet) altında birleştirmesi olarak tanımlayan Gellner de bu yüksek kültürün oluşumu sürecinde iktidarın ve elitlerin giriştiği düzenleme faaliyetlerine değinmektedir.¹⁰² Ulusal kültürün kodifikasyonu yani kültürün ulusallaştırılması; dilin sadeleştirilmesi, eğitimin tek tipleştirilmesi ya da hukuksal kanonların tanzimi gibi bürokratik süreçleri içerdiği gibi daha sembolik işlevler vasıtasıyla da çalışır. Bunlar kolektif belleğin oluşturulması, hatırlama mekanlarının inşası, ulusal bir etik anlayışının şecerelendirilmesi ve ulusal *mythomoteur*'ların derlenmesi gibi çok çeşitli faaliyetler olabilir. Bu faaliyetler sonucu ortaya çıkan yapı; birer gösterebilimsel örüntüler bütünü olarak kültür olacaktır. Yani ulusal kültür, siyasal iktidar tarafından yapılandırılan ve bir dizi yatkinlikler kümesini ortaya koyan bir grupsal aidiyet motorudur. Fakat yapılandırılmış bir yapı olarak kültürün tek işlevi ortak bir yatkinlikler seti belirlemek değildir. Kültür; tarih, coğrafya, hukuk ya da istatistik gibi bilimsel gelenekleri belirli bir renge sokarken, aynı zamanda onu yapılandıran iktidar mekanizmalarına da bir meşruiyet sağlar. Bu meşruiyet, ulusal kültür söz konusu olduğunda, milleti diğer milletlerle kıyaslanabilir kılan bir denklik yaratır ve bir anlamda milletlerden müteşekkil modern dünya içerisinde tanınma fonksiyonunu yerine getirir.

3.3. Bir Performans Olarak Kimlik

Mevcut milliyetçilik teorilerine bakıldığında, kimliğin durağan, stabil, salt dışarıdan özneye yüklenen bir aidiyet kalıbı

¹⁰¹ Siyasal iktidar yalnızca devlet aygıtını ifade etmek için değil, devletle bir şekilde hegemonik ilişki içerisine girmiş her türlü sosyal ve siyasal özneyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda siyasal iktidar denince; toplumsal uzamda eyleyicilerin yatkinliklerini belirleme gücüne sahip, fiziksel ve simgesel sermayesini bu alanda belirleyici olacak şekilde kullanabilen, görünür olduğu kadar anonim de olabilen birey ya da gruplar anlaşılmalıdır.

¹⁰² Gellner, *Nations and Nationalism...*, 58-63.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

olarak okunduğu görülür. Bu bağlamda ulusal kimliğin ya geçmişten gelen bir devamlılık ya da tamamıyla temelsiz bir fenomen olarak ele alınması söz konusudur. Modernist teoriler açısından ulusal kimlik, sanayileşmiş yeni toplumlar için icat edilen yapay aidiyet kalıpları, bir anlamda 'yanlış bir bilinçlenme' anlamı taşırken, perennialist ya da primordialist kuramcılarsa ulusal kimliği modern öncesi süreçten günümüze dek devam eden kesintisiz bir süreklilik içerisinde yorumlar. Etnosembolcülerse modern öncesi *ethnie'*ye has kimliğin ulusal kimliğe evrilmesi üzerinde durur ve mitlerin, sembollerin ya da anlatıların önemine dikkat çekerek, ulusal kimliği *longue duree* içerisinde anlamlı bir pozisyona oturtmaya çalışır. Kimliği bu tarz stabil bir durağanlık içerisinde okumayan yegane kuram, Michael Billig'in 'banal milliyetçilik' yaklaşımıdır ve teorik özü itibariyle burada öne sürülecek varsayımlarla benzer savlar barındırır.¹⁰³

Milliyetçilik teorilerinin kimliğe atfettiği durağan yapı; ulusal kimlik kavramsallaştırmasının genellikle içi boş, 'inşa edilen' ya da 'süregelen' fakat şuanda incelenemeyen bir kategori olarak ortaya çıkmasına yol açar. Aynı zamanda bir kimliğin içselleştirilmesi süreci (özdeşleşme) ve bu sürecin iktidar tarafın şekillendirilmesi (ideoloji) gibi yan meseleler hakkında hemen hiçbir şey söyleyememesi sonucunu doğurur. Alternatif bir girişimle kimliği yeniden yorumlamak gerekirse; onun pratik bir şekilde, bir eylem ya da performans olarak tanımlanması daha faydalı olacaktır. Belirli bir 'ritim' içerisinde tekrarlanan, zamanla alışkanlık haline gelerek günlük hayatın içerisindeki 'rutin' davranışlara dönüşen ulusal kimlik, önemsiz gibi gözükse de fakat düzenli olarak icra edilerek ulusal bir uzamda sürekli tekrarlanan bir performanstır.¹⁰⁴

¹⁰³ Billig'de ulusal kimliğin performatif yapısı için bkz. Michael Billig, *Banal Nationalism*, (London: SAGE, 2004), 93-128. Billig'in kuramının temeli, büyük oranda Hobsbawm'ın *Geleneğin İcadı* ve Eugen Weber'in *Peasants into Frenchmen* kitaplarındaki metodolojik arka plana yaslanır.

¹⁰⁴ Liron Lavi, "Making time for national identity: theoretical concept and empirical glance on the temporal performance of national identity", *Nations and Nationalism*, C. 19, S. 4 (2013): 700.

Bu bağlamda kimlik için, 'nedir' sorusundan ziyade 'nasıl olunur' sorusunun daha anlamlı olduğu açıktır.¹⁰⁵

Semiyotik dizgelerden müteşekkil bir sistem olarak tanımladığımız kültür, bir davranışlar ve yatkınlıklar seti olarak tanımlanan habitusu şekillendirirken, habitus da bireye belirli bir kimlik yükler. Bir aidiyet kalıbı olarak bu kimlik; millet, etnisite, ırk, din, mezhep ya da toplumsal cinsiyet gibi pek çok farklı öznelik kipiyle alakalı olabilir ve varoluşsal olarak bireyi toplumsal bir özne haline getirir. Kimlik, doğal olarak kolektiflik yaratır ve bireyi bir aidiyet kümesinin parçası haline getirir. Birey, belirli eylemleri, alışkanlıkları düzenli olarak yaptığı, belirli kurallara uyduğu ve grubun estetik yargılarını benimsediği ölçüde kimliğini hayata geçirmiş olacaktır. Bu noktada eyleyicilerin, grubun kültürel kodları ve onlardan kaynaklanan zihinsel eylem setlerini benimseyip benimsemedikleri ve siyasal iktidarın bu süreçte oynadığı rol önem kazanır.

Kimliği; en temelde habitusun pratiği olarak tanımladığımız takdirde, bireyin grup habitusundaki yatkınlıkları kabul etmesi ve daha da önemlisi içselleştirmesi, kendi pratikleri açısından adeta fark edilemeyecek bir sıradanlıkta rutin haline getirmesi, yani kimlik sosyologları tarafından 'özdeşleşme' olarak adlandırılan meseleyi tartışmaya katmaktadır. Özdeşleşme; "(...) bir kişinin hangi grupların kendisi için anlamlı olduğunun, bunlarla ilgili hangi tutumları alması gerektiğinin ve ne tür bir davranışın isabetli olduğunun farkına varmaya başladığı süreçtir."¹⁰⁶ Literatürde 'rol kuramı' ve 'referans-grup kuramı' ile sıklıkla anılan bu yaklaşım, birey eylemselliğini tek bir kimliğe indirgemesi ve daha da önemlisi mekanik bir eylem kuramını doğurması bakımından eleştirilebilir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ T. E. Woronow, "Performing the nation: China's children as little red pioneers", *Anthropological Quarterly*, C. 80, S. 3 (2007): 655.

¹⁰⁶ Philip Gleason, "Kimliği Tanımlamak: Semantik Bir Tarih", *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* içinde, ed. Fırat Mollaer, çev. Fırat Mollaer (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2014), 30.

¹⁰⁷ Özdeşleşme ile ilgili en önemli kuramsal tartışmalardan biri için bkz. Nelson Foote, "Identification as the Basis for a Theory of Motivation", *American Sociological Review*, C. 16 (1951): 14-21.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

Fakat kimliğin bir pratik olarak ele alınması, habitusun teori içerisine dâhil edilmesi ve kimliklerin çoklu yapısının vurgulanması kaydıyla özdeşleşme yaklaşımı; kültür-habitus-kimlik denkleminde çizilen aidiyet kuramını tamamlar. Özellikle özdeşleşme sürecini ulusal kimlik bağlamında düşündüğümüzde, siyasal iktidarın bireylerle kurduğu ilişki, habitus özelinde önem kazanır. Eyleyicilerin nasıl davranması gerektiği, yani kimliklerinin yapısı, iktidar tarafından bizatihi müdahale edilerek şekillendirilir ve bu sürecin ‘ideoloji’ kavramsallaştırmasıyla yakından ilişkisi vardır. Kimlik ile ideoloji arasındaki ilişkinin üzerinde çokça durulmasına rağmen, ideolojinin belirli davranış kalıplarını bireylere empoze etme yani siyasal iktidarın grupsal habituslara müdahalesi meselesine genellikle değinilmemiştir. Bu bağlamda Althusserci bir perspektiften ideolojinin özdeşleşme süreçlerine etkisinin çalışılması, kimliğin bahsedilen kuramsal çerçeve içerisinde anlaşılmasına yardımcı olacaktır.¹⁰⁸

Kimlik, en temelde kolektif bir olgu olarak ortak davranışların, eylemselliklerin bir bütünüdür ve bir anlamda ‘grup olma halinin’ pratiğe geçirilmiş şeklidir. Yani bu anlamıyla kimlik, sıklıkla eleştirildiği üzere, bireyselliğin üstünü örten, ‘tercih’ nosyonunun yapısını bozan ve bireyi yalnızca bir grup üyesi olabilmekle var eden bir kavramsallaştırmanın ürünü olarak görülebilir.¹⁰⁹ Fakat bu, toplumsal uzamda eyleyicilerin davranışlarını tek bir kimliğe dayandıran, bir başka deyişle bireyi yalnızca tek bir kimliğe mensup olarak tahayyül eden bir sosyolojik bakış açısının ürünüdür. Zygmunt Bauman’ın ifade ettiği gibi: “Pek azımız bir seferde tek bir ‘fikirler ve ilkeler cemaatine’ maruz kalırız ve bu yüzden çoğumuz *l’ipseite* (bizi kişiler olarak ayıran şeylerin insicamı) konusunda benzer sorunlar yaşarız.”¹¹⁰ Bir aidiyet

¹⁰⁸ ‘Temsil’ kuramı olarak bilinen kültürel yaklaşımı geliştiren Jamaikalı sosyolog Stuart Hall’ın bu konuyla ilgili giriş mahiyetinde bir yazısı için bkz. Stuart Hall, “Signification, representation, ideology: Althusser and the post-structuralist debates”, *Critical Studies in Mass Communication*, C. 2, S. 2 (1985): 91-114.

¹⁰⁹ Rogers Brubaker, Frederick Cooper, “‘Kimlik’in Ötesine Geçmek”, *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* içinde, ed. Fırat Mollaer, çev. Kübra Kelebekoğlu (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2014), 416-417.

¹¹⁰ Bauman, *Kimlik...*, 21.

kategorisi ya da referans çerçeveleri olarak kimlik(ler), çoklu ve eklektik bir tarzda, diğer kimliklerle ilişki içerisine girerek eyleyicilerde bulunur:

“Kolektif kimlik, çeşitli bireyler (ya da daha karmaşık bir aşamada gruplar) tarafından üretilen, etkileşim halinde ve ortaklaşa bir tanımdır; eylemin yönelimleri ve eylemin içinde gerçekleştiği imkânlar sınırlılıklar alanı ile ilişkilidir. (...) Kolektif eylemin bu farklı unsurları ya da eksenleri toplumun bir bölümü ya da tamamı tarafından paylaşılan ya da bir gruba özgü olan bir dil içinde tanımlanmıştır. Bunlar verili bir ritüeller, pratikler, kültürel ürünler grubuna dahil edilmiş ve değişik biçimlerde çerçevelenmiştir...”¹¹¹

Kimliğin bir pratik olarak ele alınması, hatta bedensel olarak katılıma dayanan önceden belirlenmiş bir ritüel esasınca işlemesi, kendisini en çok anma günleri, milli bayramlar ya da uluslararası sportif faaliyetler gibi milleti oluşturan bireylerin bir bütün haline gelebildiği anlarda görünür kılınır.¹¹² Bu, bir anlamda zamanın ‘milli’ bir nosyon olarak yeniden kurulması anlamına gelir. Bir milleti oluşturan bireyler, belirli bedensel pratikleri gerçekleştirip kolektif kimliklerini işletirken, zaman belirli bir tarzda, yalnızca o millet için akar. Bu süreç, milli bir kronolojinin – doğal olarak milli bir kültür ve onun uzantısı olarak milli tarihin – inşasının ve ardından davranış kalıplarının bu kronoloji içerisinde anlamlı bir yere oturtulmasının sonucudur. Bourdieu’nün Japonya ve samuraylık geleneği üzerine yaptığı nefis çıkarım, tam olarak bununla alakalıdır: “Kılıcı elindeki samuray kültürü, tam da ortadan kalktığı noktada bâki kılınır.”¹¹³ Çünkü samuraylık geleneğinin ve onun ifadesi olduğu savaş merkezli bir *ethos*’un, sıradan Japonların yaşantısına girmesi, yani “kaideleştirme, kanonlaştırma ve ‘otantığın’ inşası” içerisinde anlam kazanması, modern Japon kültürünün varlığıyla birlikte mümkün olmuştur.¹¹⁴ Bu, bir

¹¹¹ Alberto Melucci, “Süreç Olarak Kolektif Kimlik”, *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* içinde, ed. Fırat Mollaer, çev. Ömer Mollaer (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2014), 83.

¹¹² Milli anma ritüellerinin kolektif bellekle ilişkisi için bkz. Assmann, *Kültürel Bellek...*, 65-68. Kolektif hatırlama eylemleriyle performatif teori arasında bağ kuran çalışmalardan biri için bkz. Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar*, çev. Alaeddin Şenel (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 123-179.

¹¹³ Bourdieu, *Devlet Üzerine...*, 191.

¹¹⁴ Bourdieu, *Devlet Üzerine...*, 194.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

anlamda arketip bir Japon profilinin oluşturulması demektir ve bu tipin kültürel bir öge olarak inşa edilmesi, ulusal kültür içerisinde anlamlı bir göstergebilimsel örüntü halini alması, bizzat siyasi iktidarın bütünleştirme yönündeki stratejilerinin bir sonucudur.

SONUÇ

Bugün milletler ve milliyetçiliklerle ilgili akademik olarak yapılan her çalışma, Gellner'in, Hobsbawm'ın ve Anderson'ın, üçü de 1983 yılında basılan temel kitaplarına referans yapmak zorundadır. Bu üç modernist kuramcı, sanayileşme sonrası dönemdeki tüm uluslaşma faaliyetlerini ve milli kimlik sorunlarını, geniş kapsamlı bir *grand* teori ile açıklama iddiasındadır ve metodları farklı olsa da üçü de aynı değişkenlere (modernizm, sanayileşme, inşacılık ve itaat ettirici iktidar okuması) dayanır. Keza bugünün milliyetçilik teorilerinin heterodoks yaklaşımı olarak etnosembolcüler bile milletin modern bir inşa kalıbı olduğu tezini fazlaca yadsımamakta ve dikkatlerini modern milletlerin geçmişlerindeki devamlılık faktörlerine vermektedirler. Şüphesiz ki modernist kurucu babaların teorileri geçerliliklerini yitirmiş değil, milleti ve milliyetçilikleri yorumlarken hala referans edilmelerinin pek çok geçerli sebebi var. Aynı şekilde Smith, Armstrong ve Assmann'ın etnosembolist çözümlenmeleri de kültürün nasıl çalışması gerektiği noktasında pek çok ipucu verebilir. Fakat milletin, bir kategori olarak, daha geniş bir kimlik kavramsallaştırması içerisinde anlamlı bir yere oturtulması gerekliliği de bugün hiç olmadığı kadar hissediliyor. Bireylerin yalnızca X milletine mensup olmakla kendilerini tanımlayamayacakları, pek çok kültürün ve habitusun, bu bağlamda da pek çok kimliğin etkisi altında eylemsellik gösterdiklerinin anlaşılması, mülteci olgusunun gözümüzün önünde ortaya çıktığı vehim tabloda çıkarmamız gereken sonuçlardan yalnızca biri.

Dolayısıyla asıl mesele; kültür, habitus, kimlik ekseninde bir aidiyet şeması çizilebilir ve milleti (ya da milliliği) bu şema içerisinde oturabilmekte yatıyor. Çalışma boyunca vurgulanmaya çalışılan bu şema, kültür-habitus-kimlik arasındaki ilişkinin işleme tarzı, şöyle özetlenebilir: "X milletine mensup bireylerin bilmesi

gerek sembolik ögeler ve göstergebilimsel içerikli dizgeler nelerdir?" sorusunun cevabı X kültürünü, "X milletine mensup bireylerin yapması gereken davranışlar, uyması gereken kurallar ve takip etmeye eğilimli olduğu beğeniler nelerdir?" sorusunun cevabı X habitusunu, "nasıl X olunur?" sorusunun cevabı X kimliğini verir.

Bu kavramsallaştırma içerisinde, düşülmemesi gereken en önemli tuzak, tek bir kimliğin tüm pratik davranışlar üzerinde etkili olduğu ya da bir eylemi analiz ederken tek bir grup habitusu baz alınarak diğer habitusların (ve böylece de kültürlerin) yok sayılmasıdır. Bu, Judith Butler'ın toplumsal cinsiyet konusunda kaleme aldığı önemli eserinde özellikle üzerinde durduğu, kimliklerin parçalı ve geçişken yapısının ihmal edilmesi sonucunu doğurur ve hem indirgemeci hem de yanıltıcı bir perspektif oluşturur.¹¹⁵ Doğrusu, farklı kimliklerin söz konusu olduğunu ve bu kimliklerin icra edildiği her bir uzamın da çok çeşitli iktidar mücadelelerini içerdiğini fark etmektir. Neticede her kimlik; bir aidiyet ve bir ötekilik unsuru üzerinde yükselir ve dolayısıyla her kimlik, hem kimliğin tanımlanması noktasında 'uzam-içi' bir iktidar mücadelesini hem de farklı kimlikler arasındaki mücadeleyi beraberinde getirir. Dolayısıyla bir kimlik olarak milli kimliği incelerken, onun diğer aidiyetlerle olan ilişkisi de hesaba katılmalı ve analiz düzeyi çok katmanlı bir toplumsal uzam olarak belirlenmelidir.

Sonuç olarak millet inşa mı edilir, yoksa süreklilik taşıyan bir aidiyet kalıbı mıdır sorusunun cevabı, bu noktada pek önemli gözükmemektedir. Bourdieu'nün dediği gibi: "Ulus inşa etmek, devleti inşa etmek, devlet aracılığıyla ulus inşa etmek, ezilenlerin 'bütünleşmesini' kolaylaştırmaktır" ve dolayısıyla bu süreç, yalnızca iktidarın 'hayali cemaatler' yaratma, yani ehlileştirme ve itaat kurma edimleriyle açıklanamayacak bir süreçtir.¹¹⁶ Zira bilişsel bir kategori olarak milleti analiz etmek için; 'kültür- habitus-kimlik' üçlüsü arasındaki ilişkinin incelenmesi ve en temelde de milli kültürü oluşturan sembolik ögeler üzerinde durulması

¹¹⁵ Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, (New York: Routledge, 1990).

¹¹⁶ Bourdieu, *Devlet Üzerine...*, 426.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

gerekmektedir. İnşa faaliyetinin aranacağı mecra da tam olarak bu sembolik ögelerin oluşturulduğu, belirli davranış biçimlerinin kurumsallaştığı kültür-habitus eksenidir. Yine Bourdieu'yü takip edersek; devlet inşa edilirken ulus değil, "ama ulusun üretilmesinin toplumsal şartları" inşa edilir.¹¹⁷ Bu inşa faaliyetinin sistemli bir şekilde analiziye, mevcut milliyetçilik kuramlarının incelemeye pek istekli olmadığı; kolektif davranış biçimleri, milli bir estetik duygusu ve bununla bağlantılı olarak şekillenen beğeni algısı, sanat eserlerinde bu kolektif pratiklerin görünümü, tarihsel anlatıların ne şekilde belirli 'milli' eylemlere temel sağladığı gibi meselelerle ilgilidir.

KAYNAKÇA

Anderson, Benedict. *Imagined Communities*. New York: Verso, 1991.

Anderson, Benedict. *Sınırları Aşarak Yaşamak: Bir Sosyal Bilimcinin Yaşamından Anılar*. Çev. Ayet Aram Tekim. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.

Armstrong, John. *Nations before Nationalism*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1982.

Assmann, Jan. *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. Çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.

Barth, Fredrik. *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*. Boston: Little, Brown and Company Press, 1969.

Bauman, Zygmunt. *Kimlik*. Çev. Mesut Hazır. Ankara: Heretik Yayınları, 2017.

Belsey, Catherine. *Postyapısalcılık*. Çev. Nursu Öрге. Ankara: Dost Kitabevi, 2013.

Best, Steven ve Douglas Kellner. *Postmodern Teori: Eleştirel Soruşturmalar*. Çev. Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.

¹¹⁷ Bourdieu, *Devlet Üzerine...*, 415.

- Billig, Michael. *Banal Nationalism*. London: SAGE, 2004.
- Bourdieu, Pierre. "On the family as a realized category". *Theory, Culture & Society*. C. 13. S. 3 (1996): 19-26.
- Bourdieu, Pierre. *Pascalian Meditation*. Çev. Robert Nice. Cambridge: Polity, 2000.
- Bourdieu, Pierre. *Pratik Nedenler*. Çev. Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Hil Yayın, 2015.
- Bourdieu, Pierre. *Devlet Üzerine: College de France Dersleri (1989-1992)*. Çev. Aslı Sümer. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Bourdieu, Pierre. *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. Çev. Derya Fırat, Günce Berkkurt. Ankara: Heretik Yayınları, 2017.
- Breuilly, John. "Approaches to Nationalism". *Mapping the Nation* içinde. Ed. Gopal Balakrishnan. 146-175. New York: Verso, 1999.
- Brubaker, Rogers. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. New York: Cambridge University Press, 1996.
- Brubaker, Rogers ve Frederick Cooper. "'Kimlik'in Ötesine Geçmek". *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* içinde. Ed. Fırat Mollaer. 402-463. Çev. Kübra Kelebekoğlu. Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2014.
- Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990.
- Calhoun, Craig. *Nationalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997.
- Calhoun, Craig. "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları". *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. Der. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan. 77-131. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Cassirer, Ernst. "Man-An animal symbolicum". *Treasury of Philosophy I* içinde. Ed. Dagobert Runes. 227-229. New York: Grolier Incorporated, 1955.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

- Coakley, John. "'Primordialism' and the study of nationalism". *The Multicultural Dilemma: Migration, Ethnic Politics and State Intermediation* içinde. Ed. Michelle Williams. 153-168. London: Routledge, 2012.
- Coakley, John. "'Primordialism' in nationalism studies: theory or ideology?". *Nations and Nationalism*. C. 24, S. 2 (2018): 327-347.
- Cohen, Robin. "The Making of Ethnicity: A Modest Defence of Primordialism". *People, Nation and State: The Meaning of Ethnicity and Nationalism* içinde. Ed. Edward Mortimer, Robert Fine. 3-12. New York: IB Tauris, 2011.
- Connarton, Paul. *Toplumlar Nasıl Anımsar*. Çev. Alaeddin Şenel. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Connor, Walker. *Ethnonationalism: The Quest of Understanding*. New York: Princeton University Press, 1994.
- Conversi, Daniele. "Resisting primordialism and other-isms". *Ethnonationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the study of nationalism* içinde. Ed. Daniele Conversi. 269-291. New York: Taylor & Francis, 2003.
- de Cillia, Rudolf, Martin Reisigl ve Ruth Wodak. "The discursive construction of national identities". *Discourse & Society*. C. 10, S. 2 (1999): 149-173.
- Deer, Cecile. "Doxa". *Pierre Bourdieu: Key Concepts* içinde. Ed. Michael Grenfell. 114-126. New York: Routledge, 2014.
- Edensor, Tim. *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. New York: Bloomsbury Publishing, 2002.
- Eller, Jack David ve Reed M. Coughlan. "The poverty of primordialism: The demystification of ethnic attachments". *Ethnic and Racial Studies*. C. 16, S. 2 (1993): 183-202.
- Foote, Nelson. "Identification as the Basis for a Theory of Motivation". *American Sociological Review*. C. 16 (1951): 14-21.
- Gat, Azar. *Nations: The long history and deep roots of political ethnicity and nationalism*. New York: Cambridge University Press, 2012.

- Geertz, Clifford. *Kültürlerin Yorumlanması*. Çev. Hakan Gür. Ankara: Dost Kitabevi, 2010.
- Gellner, Ernest. *Thought and Change*. London: University of Chicago Press, 1964.
- Gellner, Ernest. *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell, 1983.
- Gellner, Ernest. "The Coming of Nationalism and its Interpretation: The Myths of Nation and Class". *Mapping the Nation* içinde. Ed. Gopal Balakrishnan. 98-146. Londra: Verso, 1996.
- Gellner, Ernest. "Reply: Do nations have novels?". *Nations and Nationalism*. C. 2, S. 3 (1996): 366-370.
- Gleason, Philip. "Kimliği Tanımlamak: Semantik Bir Tarih". *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* içinde. Ed. Fırat Mollaer. 21-53. Çev. Fırat Mollaer. Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2014.
- Goodblatt, David. *Elements of Ancient Jewish Nationalism*. New York: Cambridge University Press, 2006.
- Gorski, Philip. "Millet-leşme Mücadeleleri: Bourdiecü Milliyetçilik Kuramı". *Bourdieu ve Tarihsel Analiz* içinde. Der. Philip Gorski. 313-347. Çev. Özlem Akkaya. Ankara: Heretik Yayınları, 2015.
- Grosby, Steven. *Biblical Ideas of Nationality: Ancient and Modern*. Indiana: Eisenbrauns, 2002.
- Guibernau, Montserrat. "Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assessment". *Nations and Nationalism*. C. 10, S. 1/2 (2004): 125-141.
- Hall, Stuart. "Signification, representation, ideology: Althusser and the post-structuralist debates". *Critical Studies in Mass Communication*. C. 2, S. 2 (1985): 91-114.
- Hastings, Adrian. *The construction of nationhood: Ethnicity, religion and nationalism*. New York: Cambridge University Press, 1997.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR

AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

- Hirschi, Caspar. *The origins of nationalism: an alternative history from ancient Rome to early modern Germany*. New York: Cambridge University Press, 2011.
- Hobsbawm, Eric. "Introduction: Invention of Traditions". *The Invention of Tradition* içinde. Ed. Eric Hobsbawm. Terence Ranger. 1-15. New York: Cambridge University Press, 2000.
- Hobsbawm, Eric. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, myth, reality*. New York: Cambridge University Press, 2012.
- Horowitz, Donald. "The Primordialists", *Ethnonationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the study of nationalism* içinde. Ed. Daniele Conversi. 72-83. New York: Taylor & Francis, 2003.
- Hume, David. *Political Essays*. New York: Cambridge University Press, 1994.
- Jaffrelot, Christophe. "Bir Milliyetçilik Kuramı İçin". *Milliyetçiliği Yeniden Düşünmek: Kuramlar ve Uygulamalar* içinde. Ed. Alain Dieckhoff, Christophe Jaffrelot. 23-83. Çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Kafadar, Cemal. *İki Cihan Âresinde*. Çev. A. Tunç Şen. İstanbul: Metis Yayınları, 2018.
- Kant, Immanuel. *Anthropology from a Pragmatic Point of View*. Çev. Robert B. Loudon. New York: Cambridge University Press, 2006.
- Keating, Michael. "Kültür ve Sosyal Bilim". *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler: Çoğulcu Bir Perspektif* içinde. Ed. Donatella Della Porta ve Michael Keating. 129-151. Çev. Sabri Gürses. İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- Lavi, Liron. "Making time for national identity: theoretical concept and empirical glance on the temporal performance of national identity". *Nations and Nationalism*, C. 19, S. 4 (2013): 696-714.

- Lee III, Orville. "Observations on Anthropological Thinking About the Culture Concept: Clifford Geertz and Pierre Bourdieu". *Berkeley Journal of Sociology*. C. 33 (1988): 115-130.
- Löfgren, Orvar. "The Nationalization of Culture: Constructing Swedishness". *Ethnologia Europea*. C. 19, S. 1 (1989): 101-116.
- Melucci, Alberto. "Süreç Olarak Kolektif Kimlik". *Kimlik Politikaları: Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* içinde. Ed. Fırat Mollaer. 79-105. Çev. Ömer Mollaer. Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2014.
- Mentzel, Peter. "Nations, nationality and civil society in the work of Edward Shils". *The Calling of Social Thought: Rediscovering the work of Edward Shils* içinde. Ed. Bryan Turner, Christopher Adair-Toteff. 154-170. Manchester: Manchester University Press, 2019.
- Minogue, Kenneth. "Ernest Gellner and the dangers of theorising nationalism". *The Social Philosophy of Ernest Gellner* içinde. Ed. John A. Hall ve Ian Jarvie. 113-119. Leiden: Brill, 1996.
- Mouzelis, Nicos. "Nationalism: Restructuring Gellner's theory". *Ernest Gellner and Contemporary Social Thought* içinde, ed. Sinisa Malasevic ve Mark Haugaard. 125-140. New York: Cambridge University Press, 2007.
- Orkunoglu, Yener. *Marksizm, Milliyetçilik ve Demokratik Ulus*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Özkırmılı, Umut. "The nation as an artichoke? A critique of ethnosymbolist interpretations of nationalism". *Nations and Nationalism*. C. 9, S. 3 (2003): 339-355.
- Özkırmılı, Umut. *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2013.
- Özkırmılı, Umut ve Steven Grosby. "Nationalism Theory Debate: The Antiquity of Nations". *Nations and Nationalism*. C. 13, S. 3 (2007): 523-537.

BOURDIEUCÜ BİR MİLLİYETÇİLİK KURAMI İÇİN BAŞLANGIÇ:
LİTERATÜRÜN ELEŞTİRİSİ VE TEMEL VARSAYIMLAR
AN INTRODUCTION TO A BOURDIEUEN NATIONALIST THEORY:
CRITICIZING OF LITERATURE AND THE BASIC HYPOTHESES

- Seton-Watson, Hugh. *Nations and states: An enquiry into the origins of nations and the politics of nationalism*. London: Methuen & Co. Ltd., 1977.
- Shils, Edward. "Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties: Some Particular Onservations on the Relationships of Sociological Research and Theory". *British Journal of Sociology*. C. 8, S. 2 (1957): 130-145.
- Shils, Edward. "Nation, nationality, nationalism and civil society". *Nations and Nationalism*. C. 1, S. 1, (1995): 93-118.
- Smith, Anthony. *Ethnic Revival*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Smith, Anthony. *National Identity*. London: Penguin Books, 1991.
- Smith, Anthony. "The Problem of National Identity: Ancient, medieval and modern?". *Ethnic and Racial Studies*. C. 17, S. 3 (1994): 375-399.
- Smith, Anthony. "Opening statement: Nations and their pasts". *Nations and Nationalism*. C. 2, S. 3 (1996): 358-365.
- Smith, Anthony. *Nationalism and Modernism*. London: Routledge, 1998.
- Smith, Anthony. *Antiquity of Nations*. Malden: Polity Press, 2004.
- Smith, Anthony. *Milliyetçilik: Kuram, İdeoloji, Tarih*. Çev. Ümit Hüsrev Yolsal. İstanbul: Atıf Yayınları, 2015.
- Smith, Anthony. *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*. Çev. Bilge Firuze Çallı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.
- Sunderland, Claire. "Nation-building through discourse theory". *Nations and Nationalism*. C. 11, S. 2 (2005): 185-202.
- Tatlıcan, Ümit ve Güney Çeğin. "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği". *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. Der. Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan. 303-367. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

- Tipton, Leon. *Nationalism in the Middle Ages*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1972.
- Traverso, Enzo. *Geçmişî Kullanma Kılavuzu: Tarih, Bellek, Politika*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Wacquant, Loic. "Simgesel İktidar ve Grup Oluşumu: Pierre Bourdieu'nün Sınıfı Yeniden Çerçevelemesi Üzerine". *Cogito: Pierre Bourdieu*. S. 76 (2014): 204-230.
- Weber, Eugen. *Peasants into Frenchmen: The Modernization of Rural Politics, 1870-1914*. Stanford: Stanford University Press, 1976.
- Woronow, T.W. "Performing the nation: China's children as little red pioneers". *Anthropological Quarterly*. C. 80, S. 3 (2007): 647-672.
- Zake, Ieva. "The Construction of National(ist) Subject: Applying the Ideas of Louis Althusser and Michel Foucault to Nationalism". *Social Thought & Research*. C. 25, S. 1/2 (2002): 217-246.

BEYAN: Sorumlu yazar olarak, makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanmadığımı, çalışma ile ilgili tüm yasal izinleri aldığımı ve etik kurallara uygun hareket ettiğimi taahhüt ederim. Araştırma için herhangi bir mali katkı ve çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.